

Treball de Recerca

LA LLUITA PER LA LLIBERTAT

**Un estudi
sobre
l'evolució
del rol
de la dona
espanyola**

Cornellà de Llobregat, 31 d'octubre de 2023

Resum

El feminisme és un moviment social que lluita a favor de la igualtat de gènere i els drets de la dona. A Espanya, aquest moviment va patir una aturada de trenta-sis anys per culpa de la dictadura franquista, que va causar un endarreriment barbàric en les llibertats de la dona espanyola.

La lluita per la llibertat pretén ser un estudi sobre l'evolució del rol femení al franquisme, a la transició i a l'actualitat, a través de l'anàlisi del ressorgiment del moviment feminista després del silenci forçat i de les lluites que s'han donat per aconseguir tots els drets feministes que hi ha ara al nostre país conjuntament amb nou testimonis de diverses dones que han crescut a les tres etapes històriques.

Per tant, s'ha conclòs que les polítiques feministes, és a dir, un govern amb presència femenina i amb perspectiva d'igualtat de gènere, són essencials per assolir la llibertat i la igualtat entre tots els ciutadans, però que encara no hi ha una igualtat real al nostre país i, en conseqüència, queda molt per lluitar.

Abstract

Feminism is a social movement that fights for gender equality and women's rights. In Spain, this movement stopped for thirty-six years because of Franco's dictatorship, which caused going backwards in terms of spanish women's liberties.

La lluita per la llibertat is intended to be a study about the evolution of the feminine role at Francoism, the Transition and nowadays, through the analysis of feminism's revival after the forced silence and the battles that have happened to win all the feminist rights on our country as well as nine witnesses of women from the three history stages studied.

Therefore, it's concluded that feminist politics, meaning governments with female presence and gender equality perspective, are essential to accomplish freedom and equality among citizens, but there isn't real equality in our country yet and, as a result, there's still a lot to fight.

Índex

Introducció.....	2
1. L'assassí del feminisme: el franquisme.....	4
1.1. La Sección Femenina de la Falange Espanyola de la JONS (S.F.).....	5
1.2. La dona destinada a la llar.....	7
1.3. Fins on arribava la independència de la dona?.....	9
1.4. Autores de l'època.....	11
1.4.1. El Movimiento Democràtico de Mujeres.....	12
2. La reaparició del feminisme al període de transició; torna la democràcia.....	13
2.1. Com van influir els moviments feministes internacionals?.....	15
2.1.1. L'origen del 8 de març com el Dia Internacional de la Dona.....	16
2.1.2. Què es proposava a les conferències internacionals?.....	17
2.2. Primers actes feministes: com eren els primers manifestos?.....	18
2.3. Com era la igualtat de gènere a la constitució del 1978?.....	22
2.4. Icones feministes.....	23
3. El segle XXI.....	25
3.1. Com és l'actual moviment feminista?.....	26
3.2. Quin va ser l'impacte de la creació del Ministeri d'Igualtat?.....	28
3.2.1. Llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.....	29
3.2.2. Llei per la igualtat efectiva de dones i homes.....	30
3.2.3. Llei de la interrupció voluntària de l'embaràs.....	31
3.2.4. Llei de garantia integral per la llibertat sexual.....	33
Per què es va haver de reformar?.....	36
3.3. Xarxes socials; una nova forma de discurs.....	37
3.4. Les noves referents.....	38
4. Nou dones, nou veus.....	40
LOURDES PÀMIES.....	42
DOLORS ZAMORA.....	47
LUISA FERNÁNDEZ.....	51
MONTSERRAT LÓPEZ.....	55
LOURDES HERRUZ.....	59
ROSA GONZÁLEZ.....	64
NATALIA COMA.....	68
CAROLINA PLATEL.....	70
MARTINA ASENSIO.....	72
5. Conclusions.....	75
6. Bibliografia i webgrafia.....	77

Introducció

Els estereotips de gènere són una sèrie de comportaments o atributs que es declaren com a correctes per cadascuna de les persones, segons el seu sexe. Aquests, inevitablement, han creat uns rols de gènere molt influents a la nostra societat: la figura femenina, fràgil i bonica, destinada únicament a la maternitat i la masculina, forta i dedicada a treballar per pagar les despeses de la llar i mantenir la seva família.

L'any 1848, als Estats Units, va néixer el sufragi femení amb la *Declaració de Seneca sobre els drets de la dona*¹; un programa polític que reivindicava la igualtat de drets civils entre homes i dones. Aquest moviment, però, no va arribar a Europa fins el 1866, a la mà del grup de *Women's Petition* d'Anglaterra; la primera petició de vot massiva. Va ser rebutjada per la Cambra dels Comuns.

Aquesta persistent ignorància va provocar un revolt entre les dones angleses que el 1903, amb Emmeline Pankhurst al capdavant, van començar a fer visible la seva lluita a través d'interrompre en diversos actes polítics i fent vagues, però van seguir ignorant-les.

Aquest moviment, no va arribar a Espanya fins el 1931, durant la Segona República, després de l'aprovació del dret femení a diversos països arreu del món². Però, amb l'arribada de la Guerra Civil, va perdre molta visibilitat.

Actualment, al nostre país hi ha diverses lleis destinades a la protecció i autonomia de les dones. Les més recents que han suposat avenços i conquestes feministes són la llei de garantia integral de la llibertat sexual, més coneguda com "la llei de només sí és sí", i la reforma de la llei de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs, les quals explicaré més endavant.

Però no fa tant de temps que aquestes lleis existeixen, ja que, fa poc menys de cinquanta anys, hi havia imposada una dictadura franquista que discriminava, ridiculitzava i censurava la veu de les dones espanyoles, les quals tenien un rol establert i exclusiu a la llar. Temps després, amb la mort del dictador Francisco Franco, l'1 d'abril de 1939, aquesta va arribar a la seva fi. En conseqüència, les dones van tenir més llibertat per reivindicar tot allò que els pertanyia.

¹Programa polític aprovat a la convenció de Seneca Falls (organitzada per Elizabeth Cady Stanton i Lucretia Mott) gràcies a la firma de 68 dones i 32 homes.

² El primer país en aprovar el vot de les dones va ser Nova Zelanda el 18 de setembre de 1893. Després, el 1902 es va aprovar a Austràlia, el 1906 a Finlàndia, el 1917 a Rússia i el 1918 a Anglaterra.

Després de trenta-sis anys de repressió, la tornada de la democràcia va provocar que les dones tornessin a lluitar en cerca de la seva llibertat per adquirir poder, per poder decidir què volien fer, per treballar dignament i, en definitiva, per poder canviar el seu rol masclista dins de la societat i posar fi al patriarcat.

El principal objectiu d'aquest treball de recerca és investigar l'evolució del rol de la dona dins de la societat espanyola, és a dir, conèixer a través de quines lluites feministes s'ha canviat el destí de les noves generacions per estar cada cop més a prop de la igualtat.

Per aconseguir-ho, es respondran les següents preguntes:

- Quin era el rol de la dona durant l'època franquista?
- Com va influir la tornada a la democràcia?
- Quan i com va ser la primera manifestació que reivindicava els drets de les dones després de la dictadura? S'anomenaven feministes?
- S'han aconseguit tots els drets que demanaven aquestes primeres manifestants?
- Hi ha una igualtat real avui dia a Espanya?

Per altra banda, compararé la joventut de diverses dones de diferents generacions; unes que han patit la dictadura, unes altres que han viscut el període de transició i unes altres que han nascut i viuen a la societat actual. A través d'aquestes entrevistes es pretén estudiar amb major profunditat l'evolució en l'educació que han rebut les noies joves durant aquestes tres etapes i l'evolució de pensament entre aquestes tres generacions.

La metodologia utilitzada en aquest treball, per la part teòrica, es basarà en l'explicació basada en la lectura de documents escrits i bibliografies, a més a més de la visualització de documentals.

Per la part pràctica, realitzaré la mateixa entrevista a un total de nou dones de les diferents generacions estudiades al treball, és a dir, a tres dones que han viscut el franquisme, a tres dones que han crescut a l'època de la transició i a tres noies que estan creixent a l'actualitat.

1. L'assassí del feminisme: el franquisme.

Després d'una llarga guerra, la dictadura feixista va ser imposada al nostre país. Aquesta, era presidida per Francisco Franco i el seu partit anomenat La Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista; un partit d'extrema dreta (el qual avui dia encara es presenta a les eleccions) descendent de l'original F.E. de José Antonio Primo de Rivera.

Franco va mantenir al programa ideari vint-i-sis dels vint-i-set punts de la F.E. de Primo de Rivera, però el Règim reflectia la filosofia política de Franco: anticomunisme, antiliberalisme, antimasoneria i protegir la unitat nacional i l'ordre social. Per aconseguir-ho, un dels principals objectius dels feixistes era recuperar els valors cristians i la família tradicional, és a dir, insistien que la dona tornés a la seva vida a la llar i rebutjaven la legislació que hi havia a la Segona República sobre les possibilitats de les dones,

Per tant, va provocar una abolicció total de drets aconseguits durant el període republicà; es van eliminar drets importants per la llibertat de la dona, incloent el divorci, la Llei de capacitat jurídica de la dona³ i l'avortament.

El Règim pretenia que la dona complís les que creien eren les seves dues funcions principals: el matrimoni i la maternitat. Per aconseguir-ho es va crear la *Sección Femenina*, la qual va ser la branca femenina de la Falange Española, fundada el 1934 pels germans Primo de Rivera; Miguel i Pilar, i liderada per ella.

A més a més, també va provocar una censura política que prohibia les reivindicacions de qualsevol tipus, en conseqüència, les dones no podien reivindicar-se de cap de les maneres si no volien ser castigades.

Un dels casos més famosos de dones executades durant la guerra és el de Les Tretze Roses. Aquest grup republicà de joves d'entre 18 i 29 anys van ser recluses de la presó de dones de les Vendes de Madrid després que l'exèrcit franquista conquerí la ciutat l'abril de 1939. Després de ser torturades, les van condemnar a pena de mort per un delictes d'adhesió a la rebel·lió i, el 5 d'agost de 1939, les van afusellar al cementeri d'Almudena de Madrid.

A Catalunya, les dones que van tenir relació amb el món de la política van estar sotmeses a pràctiques brutals. Les que eren mares van ser les més patidores; patien pels fills i filles desaparegudes o pels assassinats en la seva presència.

³ Aquesta llei es basava en l'article 43 de la Constitució de 1931 i establia que el matrimoni es basava en la igualtat entre la dona i l'home. A més a més, esmentava que el matrimoni no canviava la capacitat de treballar de la dona i eliminava la submissió conjugal.

Més d'un miler de dones van patir reclosament a la presó del barri de les Corts a Barcelona per estar relacionades amb el Règim Republicà i algunes van ser condemnades a la pena de mort i, per tant, afusellades al Camp de la Bota.

Figura 1. Formació general de presoneres al pati de Les Corts.

Font: Memòria de la presó de dones de Les Corts. Barcelona 1939-1955

1.1. La Sección Femenina de la Falange Espanyola de la JONS (S.F.)

L'origen de la *Sección Femenina* va tenir lloc l'octubre del 1933 quan el germà de Pilar, José Antonio Primo de Rivera, participa en un acte polític a Madrid on es van proclamar les bases ideològiques del seu futur partit.

Pilar va assistir a l'acte perquè volia incorporar-se al partit, ja que sempre havia tingut els mateixos ideals que el seu germà, però, com la majoria dels Falangistes no estaven a favor de les dones actives en política, van integrar-la al *Sindicato Español Universitario*⁴, on va organitzar la S.F. l'any 1934.

Poc després, l'any 1936, la S.F. va donar suport a les forces armades protagonistes del cop militar i es van encarregar d'assistir mèdicament als soldats i a la població. Més tard, el 1939, Pilar va convèncer a Franco perquè assignés el control del servei social a la seva secció, on les dones complirien un període obligatori de feina d'assistència.

Un cop començada la dictadura, la SF va obrir diverses acadèmies de dones⁵ on es formaven a les joves que serien mestres d'educació Política i Social, Ciències de la Llar i Educació Física. A més a més, d'impartir lliçons sobre com s'havien de comportar; Pilar

⁴ El SEU va ser un grup universitari nacionalista relacionat amb la Falange Española creada durant la Segona República i impulsada per Primo de Rivera.

⁵ La primera i més important va ser l'anomenada "Escuela de Mandos de la S.F. José Antonio", ubicada al Castell de la Mota, a Valladolid.

ressaltava que era essencial mantenir la compostura en tot moment, és a dir, no podien perdre els nervis i havien de mantenir sempre la seva feminitat i dolçor.

Cap a finals del Règim, també es van instaurar les càtedres ambulants, les quals eren aules mòbils que es traslladaven a zones rurals per adoctrinar a les dones que no vivien a la ciutat.

Amb aquests mètodes, la S.F. pretenia provocar una continuïtat de la ideologia del Règim de generació en generació, ja que si es tenien unes mares ben adoctrinades, per força es tindrien uns fills adoctrinats també.

Pel que fa a la ideologia de Pilar, l'ideal femení era la dona cristiana que té com a principal objectiu ocupar-se de totes les feines de la llar perquè el seu marit estigui content i no s'hagi de preocupar per res més que la seva feina.

Excepcionalment, però, podien haver-hi viudes treballant fora de casa, puix que eren dones que no tenien cap figura masculina que els aportés ingressos i, per tant, no podien dedicar-se exclusivament a la feina casolana.

A més a més de tenir un paper d'invisibilitat on s'havien de comportar de forma correcta i sense cridar l'atenció. Doncs era forta la creença que les dones tenien suficient i havien d'estar satisfetes sent les reines de la llar i, per aquest motiu, s'havien d'adaptar a tots els desitjos dels seus marits, ja que ells eren els seus mestres i els únics capaços de resoldre problemes intel·lectuals perquè les dones estaven creades només per obeir, servir i acatar les ordres dels homes, segons Pilar.

Encara més, segons la S.F., l'única aportació que havien de fer les dones a la societat era formar part dels Serveis Socials, és a dir, primer ser adoctrinades sobre el seu rol casolà i, després, complir un servei a la comunitat sense recompenses econòmiques.

Així mateix, les dones no podien vestir de cap manera que pogués ser provocativa ni que incités al pecat. Per exemple, a l'hora de practicar un esport, les esportistes havien de vestir amb faldilles-pantalons molt llargues i pesades, perquè així es tapaven les zones que podien resultar sensibles.

A finals dels anys cinquanta, però, Espanya va patir uns grans canvis de mentalitat social perquè, gràcies a que el país va entrar a l'Organització de les Nacions Unides (ONU), va haver-hi un gran augment turístic. Això va provocar que arribessin al país noves formes de viure i altres tipus de rols de gènere.

Per tant, el 1959 la S.F. va haver d'idear una forma de mantenir les seves doctrines originals i adaptar-se a la nova i menys conservadora Espanya. "*La Sección Femenina debe renovarse o morir*" deia Pilar Primo de Rivera. Llavors, van haver d'ajustar-se a les noves generacions femenines i van canviar alguns aspectes de la seva doctrina.

Més tard, el 1961, es va aprovar la seva proposta legislativa que afavoria la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Aquesta llei, era molt progressista respecte la igualtat de salari, però mantenia que el paper fonamental de la dona, per sobre del treball i els estudis, era encarregar-se de les cures de la llar i dels fills.

Finalment, després de la mort del general Franco i de la tornada a la democràcia, el govern de Suárez va dissoldre la S.F. i Pilar va haver d'abandonar el càrrec després de quaranta-tres anys de mandat.

1.2. La dona destinada a la llar

Des del començament del Règim Franquista, la dona no era considerada a l'àmbit laboral. Així ho demostra el *Fuero del Trabajo del 9 de març de 1938*, on el seu primer article ja estipula “*El trabajo es la participación del hombre en la producción.... para el mejor desarrollo de la economía nacional*” i continua al seu segon capítol “*se liberará a la mujer casada del taller y de la fábrica*”, és a dir, el Règim volia allunyar a la dona, especialment a la dona casada, del món laboral perquè complís amb les funcions que segons la ideologia franquista li corresponen; ser una bona mare i una bona esposa.

És més, la Llei de Reglamentacions de 1942 obligava a la dona a abandonar el seu lloc de treball en el moment que es casava. En conseqüència, es va expulsar a les dones casades del mercat laboral regulat i les va obligar a treballar al desregulat per tal de poder aconseguir productes de primera necessitat que es trobaven en escassetat.

A més a més, als anys quaranta l'Estat va treure oportunitats a les dones no casades, tancant-les nombroses feines⁶ i excloent-les de nombroses oposicions⁷, ja que no se les deixava ni participar en el procés de selecció. En canvi, se les fomentava estudiar magisteri i, per tant, és on tenien més oportunitats, ja que era una feina destinada a l'educació dels infants i a cuidar-los.

Adicionalment, es recompensava a les famílies on només treballava l'home, ja que els salaris depenien de la situació familiar del treballador; era necessari que fos pagat la quantitat suficient per mantenir la seva família i així evitar que la seva esposa hagués d'abandonar la seva “funció suprema” de preparar als seus fills per buscar feina per poder arribar a fi de mes⁸.

⁶ Les feines que es tanquen a les dones van ser les següents: Advocat de l'Estat, Agent de canvi i Borsa, metge del Cos Facultatiu de presons, Tècnic de duanes, Inspector Tècnic de Treball, fiscal, jutge, magistrat.

⁷ Aquestes oposicions van ser pel Cos Diplomàtic, el Cos de Registradors de la Propietat i el Cos de Notaris.

⁸ El preàmbul de la Llei de Bases de 1938 estableix “*ha d'atorgar-se al treballador -sense perjudici del salari just i remunerador del seu esforç- la quantitat de béns indispensables perquè, quan la prole sigui nombrosa -i així ho exigeix la Pàtria- no es trenqui l'equilibri econòmic de la llar i arribi la misèria, obligant la mare a buscar a la fàbrica o en el taller un*

En conseqüència, si la dona treballava, el sou del seu marit era afectat negativament. Això va provocar que la dona perdés part de la seva vida pública i social, per tant, la seva vida fora de la llar consistia en l'Església i la caritat.

Per una altra banda, les dones que van conservar la seva feina o que mai es van casar també eren discriminades, ja que ocupaven els llocs de menor rang i el seu salari era fins a un 30% més baix que la d'un home amb la mateixa feina.

També cal destacar que les pitjors conseqüències les van tenir les dones del bàndol perdedor; moltes són maltractades o empresonades i, la resta, van ser represaliades i estigmatitzades.

Per exemple, moltes dones van ser rapades i obligades a ingerir oli de ricí abans de ser passejades pels seus pobles, a manera d'humiliació pública i per "purificar" la seva ànima d'esquerres.

Com aquestes dones tenien un extra de dificultats per accedir al món laboral, havien d'acudir a feines precàries com netejar altres cases, cosir, ser llevadores, bugaderes o, fins i tot, a la prostitució per poder mantenir els seus fills.

En la segona etapa del franquisme, l'església va acollir a les dones no casades, és a dir, les dones que no complien amb els ideals cristians, perquè treballessin en aquesta. Gràcies a les circumstàncies econòmiques de l'època, aquestes dones proporcionaven una mà d'obra molt barata, perquè només treballaven a canvi d'un llit i menjar.

Depenent de la posició econòmica de la família d'on provenien, les dones tenien uns treballs més durs o uns altres, però mai ascendirien a càrrecs importants de la jerarquia eclesiàstica per la seva "condició de dona".

Tanmateix, la dona comença a guanyar popularitat al sector industrial, ja que van aparèixer indústries que necessitaven treballadors amb més habilitat manual que física. Aquest va ser el cas de les indústries de fabricació tèxtil i de calçat, les quals proporcionen un treball per a dones que el Règim veu amb bons ulls. Tot i això, continuen sent discriminades, perquè sempre eren 'modistes' o 'costureres' però, fent la mateixa feina, els homes eren 'sastres' o 'teixidors' i, per tant, elles cobraven menys.

A partir dels seixanta, Espanya va viure un creixement econòmic molt gran que va augmentar el treball femení; amb la Llei 56/61 de juliol, *sobre derechos políticos, profesionales y laborales de la mujer* s'expandeix el dret de la dona a treballar en aquelles feines per les quals es troba "perfectament capacitada", a més a més de promoure la no-discriminació per raó de sexe.

salari amb què cobrir la insuficiència de l'aconseguit pel pare, apartant-la de la seva funció suprema i insubstituïble, que és la de preparar els seus fills, arma i base de la Nació, en el seu doble aspecte espiritual i material..." (traduït del castellà).

Així i tot, no inclou totes les feines, ja que aquesta llei també impedeix l'accés de la dona a certs llocs de treball que poden resultar perillosos, penosos o insalubres.

Per tant, encara pateix discriminació per raó de sexe però es permet que participi en una economia en creixement. Encara que, en determinats sectors, la dona casada necessita permís del marit (consentiment marital) si vol treballar.

No obstant això, a les dones se les continuava orientant cap a llocs pitjor pagats i menor qualificats. A les ciutats, el servei domèstic era la primera feina per la majoria de dones. Altres, van optar per ocupar llocs en l'hostaleria, el comerç o els serveis públics, com l'ensenyament o la sanitat, a partir de la creació de la Seguretat Social el 1961.

La Llei 98/1966 del 28 de desembre va permetre a la dona accedir a l'administració de justícia i, el 1971, Concepción Carmen Venero es va transformar en la primera jutgessa espanyola i, dos anys després, Maria Belén del Valle Díaz va convertir-se en la primera fiscal.

Aquesta dècada va ser una etapa on van sorgir moltes pioneres en tots els àmbits laborals. Aquestes van aconseguir obrir camí en un món on eren discriminades i maltractades pel sistema, deixant enrere la idea que era un àmbit exclusiu dels homes. Així doncs, les dones, per fi, són reconegudes com a treballadores.

1.3. Fins on arribava la independència de la dona?

Les dones, sobretot les casades, patien una forta dependència dels seus marits per culpa de l'obligació d'abandonar el seu lloc de treball. Com no tenien els seus propis ingressos, vivien dels sous de les seves parelles, el que afavoria al fet que prenguessin el treball de la llar només per plaure'ls.

Però, la subordinació de les dones respecte als homes començava ja des de joves, abans de casar-se. Les menors de vint-i-cinc anys no podien abandonar la seva llar sense una llicència del pare o per contraure matrimoni o ingressar en una institució religiosa⁹.

Després, un cop casades, les dones, també patien una submissió al cònjuge; estaven obligades a obeir-lo, segons s'esmentava a l'article 57 del Codi Civil de 1889¹⁰, el vigent durant l'època franquista.

⁹Article 321 del codi civil de 1953. *"les filles [...] menors de 25 anys no podran deixar la casa paterna sense llicència del pare o de la mare [...] com no sigui per contraure matrimoni o per ingressar en un institut aprovat per l'església"* (traduït del castellà).

¹⁰Article 57. *"El marit ha de protegir la dona, i aquesta obeir al marit"* (traduït del castellà).

En conseqüència, hi havia certes accions que la dona casada no podia realitzar sense el permís del marit, mitjançant la llicència marital, tal com es redactava en els següents articles del Codi Civil:

- **Article 60.**

“El marit és el representant de la seva dona. Aquesta no pot, sense la seva llicència, comparèixer en judici per si o per mitjà de Procurador.”¹¹

- **Article 61.**

“Tampoc pot la dona, sense llicència o poder del seu marit, adquirir per títol onerós ni lucratiu, alienar els seus béns, ni obligar-se, sinó en els casos i amb les limitacions establertes per la Llei.”¹¹

- **Article 63.**

“Podrà la dona sense llicència del seu marit:

1r Atorgar testament.

2n Exercir els drets i complir els deures que li corresponguin respecte als fills legítims o naturals reconeguts que hagués tingut d'un altre, i respecte als béns d'aquests.”¹¹

- **Article 995.**

“La dona casada no podrà acceptar ni repudiar herència sinó amb llicència del seu marit, o, en defecte d'això, amb aprovació del Jutge.”¹¹

- **Article 1361.**

“La dona pot alienar, gravar i hipotecar els béns del dot inestimat, si fos major d'edat, amb llicència del seu marit.”¹¹

És a dir, les esposes havien de tenir el permís del seu marit per portar a terme qualsevol acte jurídic o patrimonial i ell era qui administrava tots els béns de la seva dona. A més a més, les mares no posseïen la pàtria potestat dels seus fills i, davant la llei, aquestes només eren les cuidadores d'aquests.

¹¹Traduït del castellà

1.4. Autores de l'època

Per voluntat o perquè no tenien una altra opció, van haver dones que van optar per quedar-se a Espanya durant els anys de dictadura.

Les creadores que utilitzaven la literatura i l'art com a via per a crear nous símbols femenins i socials van ser sotmeses al silenci davant la imposició de l'únic model de feminitat acceptat pel Règim; el domèstic.

Tot i això, l'autora **Maria Aurèlia Capmany** va escriure *La dona a Catalunya. Consciència i situació*, publicat el 1966, que pretenia reflexionar sobre la condició que els homes havien establert per a la dona en aquesta època, convertint-la en una de les primeres a posar una perspectiva de gènere sobre la dona catalana.

Aquest llibre va ser un referent per a les dones que va donar un altaveu gran al pensament de Capmany, la qual opinava que la dona s'havia convertit en un accessori per a l'home i reivindicava un feminisme de la igualtat on la dona millorava la seva vida en l'esfera pública. També va escriure altres obres sobre feminisme com, per exemple, *El feminismo ibérico* (1970), *De profesión mujer* (1971) i *Carta abierta al macho ibérico* (1973).

D'altres activistes feministes van fugir a l'exili, on van poder continuar amb les seves obres, tot i tenir dificultats a l'estranger.

Aquest va ser el cas de **Clara Campoamor**, la qual va ser una de les líders que va mobilitzar les reivindicacions per aconseguir el dret a vot de les dones durant la Segona República, a més a més de redactar alguns articles feministes de la constitució gràcies a pertànyer al Partit Radical d'Alejandro Lerroux.

Durant el seu exili va escriure diverses obres feministes on era molt crítica amb els parlamentaris, puix creia que es podrien haver assolit més drets feministes durant la república.

També va haver de fugir a l'exili l'escriptora **Frederica Montseny**; activista feminista des de 1923 (quan es va unir a la CNT¹²) molt influent en el debat socials sobre la alliberació de la dona gràcies a la seva excel·lent capacitat de discurs polític, la qual cosa sorprenia perquè era una característica pròpia dels homes en aquella època.

Un cop declarada la Segona República, el novembre de 1936 fou proclamada Ministra de Sanitat i Assistència Social, és a dir, va ser la primera dona ministra en Europa. Això li va donar el poder per liderar campanyes a favor de l'ús d'anticonceptius i de protecció a les

¹² La Confederació Nacional del Treball va ser fundada el 1910 a Barcelona i es una organització anarcosindicalista molt important en la política espanyola als anys 30.

dones que es dedicaven a la prostitució i, encara que mai va sortir endavant, va proposar una llei per interrompre l'embaràs.

Després del seu exili, el 1941, va ser perseguida i empresonada per les autoritats nazis franceses i, després de la seva condemna, va viure a Toulouse fins la fi de la dictadura, on va tornar a Espanya per presenciar la reconstrucció de la CNT.

1.4.1. El Movimiento Democrático de Mujeres

No obstant això, a mitjans dels seixanta, va sorgir el **Movimiento Democrático de Mujeres**, fundat i format per militants del PSUC i del PCE, el 1965, després de les vagues de treballadores a Astúries.

Gràcies a aquesta, les dones van guanyar molta visibilitat en la lluita contra el Règim franquista i va ser clau en l'expansió del feminisme durant els últims anys d'aquesta època, creant la Secció de Drets de la Dona dins del Departament de Drets Humans de l'Associació d'Amics de Les Nacions Unides.

A més a més, l'associació va portar a terme un butlletí on van incloure les seves demandes; aquestes es poden resumir amb la conclusió "sense democràcia, no hi ha llibertat per les dones", però va aturar-se el 1969 amb el nom de **Mujeres Democráticas**.

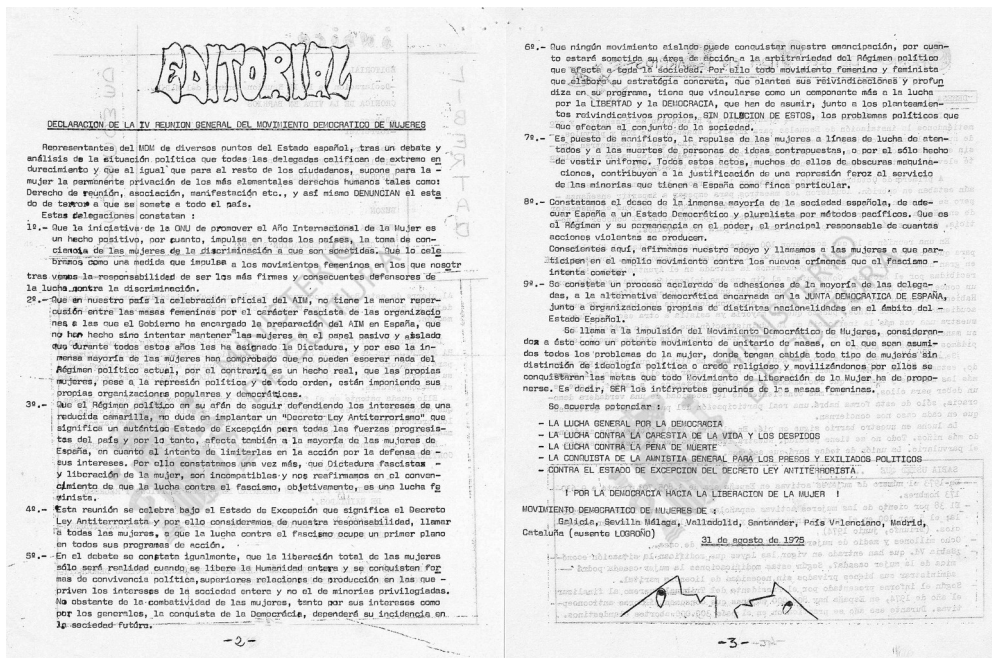

Figura 2. Declaració de la IV reunió general del Movimiento Democrático de Mujeres
Font: Avanzando: Boletín del Movimiento Democrático de Mujeres de València.

2. La reparició del feminisme al període de transició; torna la democràcia.

Després de la mort de Francisco Franco, el 20 de novembre de 1975, Espanya va començar un període de transició democràtica amb el president Adolfo Suárez, imposat pel rei Joan Carles el 30 de juny de 1976¹³.

Suárez va proposar la Llei de Reforma Política, la qual reconeixia drets fonamentals de les persones i establia un sistema bicameral a Espanya que era escollit mitjançant el sufragi universal. Per tant, el 15 de juny de 1977 es convoquen les primeres eleccions democràtiques després de quaranta-un anys. Com el sufragi era universal, les dones van poder votar i, com a resultat, van recuperar el paper polític que van tenir a la Segona República i que havien perdut durant els anys de dictadura.

Així doncs, després d'un forçat silenci, el moviment feminista torna el 1975 lluitant per l'equitat legal entre dones i homes, permetent a aquestes l'accés a una ciutadania plena i amb la intenció de crear nous rols de gènere menys tradicionals.

Amb aquest objectiu, les feministes de l'època van lluitar per poder participar en la construcció de la nova societat democràtica i van aconseguir situar en les agendes polítiques temes que havien sigut propis de l'àmbit privat; gràcies al lema «Això que és personal és polític» aconseguen que aquests temes es transformin en interès col·lectiu. A més a més, també augmenten els seus drets civils i socials, perquè acaben amb el paper de submissió i la discriminació que patien a l'època franquista; reclamaven l'eliminació d'aquests dos rols opressors per poder establir un nou pacte social i, per tant, se suprimeix la llicència marital amb la reforma del Codi Civil del 1975.

Sobretot, als anys setanta, les manifestacions se centren en lluitar per una democràcia implicada en les necessitats i els drets humans; no n'hi havia prou amb les institucions democràtiques, s'havia d'ampliar la democràcia a tots els nivells socials. En conseqüència, proposaven un canvi per incorporar les necessitats de la vida quotidiana a les agendes polítiques dels partits polítics.

Les primeres Jornades per l'alliberació de la Dona de 1975, a Madrid, van suposar una denúncia col·lectiva d'aquestes mesures opressives i van ser un compromís pel canvi social i una acció política, perquè també es reclamaven nombrosos drets feministes. Com a resultat, es van crear espais sexuals en femení, és a dir, espais d'intercanvi, de relació,

¹³ Abans de Suárez, el capdavant del govern era Carlos Arias Navarro, però, aquest va ser forçat a dimitir després que el seu projecte continuista fos desacreditat per part de l'oposició i per les nombroses manifestacions durant l'hivern de 1975-1976.

de coneixement i de creació per a les dones, ja que els homes tenien un ús prioritari de l'espai urbà i les dones eren, normalment, excloses o marginades d'aquests espais.

Juntament, es van crear múltiples revistes que ajudaven a fer pública la denúncia i la voluntat de la població femenina de posar fi a la desigualtat sexista.

Tant va ser el ressò d'aquestes propostes que, el 1981, es va aprovar una llei del divorci després de múltiples campanyes que percebien la separació matrimonial com una concepció lliure de les relacions personals i familiars.

La fi de la dictadura també va alliberar a totes les presoneres polítiques gràcies a la Llei d'Amnistia de 1977 puix que amnistia tots els delictes de rebel·lió i sedició condemnats abans del 15 de desembre de 1976.

Durant les dècades dels 80 i els 90, les dones van anar a poc a poc adquirint més presència a les escoles i universitats, gràcies al fet que la dona va poder sortir de l'esclavitud que patia a la llar per perseguir una carrera laboral i, així, guanyar independència econòmica del seu marit i poder mantenir a la seva família, aconseguint l'augment en un 33% de les dones incorporades al mercat laboral regulat. Al curs 1990-91 es van graduar més de seixanta-cinc mil dones universitàries, per tant, l'analfabetisme entre les dones va baixar dràsticament, component només el 7% de la població femenina el 1992.

Aquest fenomen va ser la resposta a la Reforma Laboral de 1976, que donava recursos a les dones per possibilitar que coordinessin la seva maternitat amb el seu treball.

A més a més, es van crear diverses institucions dedicades a les dones, com l'Institut de la Dona el 1983, el qual es va enfocar a crear campanyes d'informació sobre els drets de les dones i informar sobre les modificacions que s'havien donat a l'àmbit judicial, perquè les dones les havien de saber per poder exercir-les i reivindicar-les, ja que moltes no s'havien assabentat d'aquests canvis.

Però aquesta última dècada del segle XX també va tenir aspectes molt masculistes. Per exemple, la violència de gènere estava molt normalitzada i responsabilitzada a les accions d'elles, ja que, si el marit agredia a la seva dona, era per corregir el seu comportament. A més a més de ser un tema que es considerava part de l'àmbit privat dins de la parella, llavors no es parlava molt d'aquest problema en la política. No va ser fins al segle següent quan es va crear una llei que reconeixia aquesta violència i que implantava mesures de protecció per a les víctimes.

2.1. Com van influir els moviments feministes internacionals?

Una de les grans influències al moviment feminista espanyol durant la dictadura van ser les turistes que van arribar a Espanya cap a la dècada dels seixanta, a causa de l'adjunció del país a l'ONU, el 1955.

Aquest augment del turisme, com s'ha esmentat amb anterioritat al treball, va donar l'oportunitat a la societat espanyola de conèixer altres formes de vida més progressistes i, per tant, altres models de dona i estils de vida, perquè la vida tradicional cristiana que dictava Franco no era la realitat social arreu d'Europa, sinó que la visió estrangera de com havia de ser la dona era molt més alliberadora i no tant retinguda a casa.

En conseqüència, Espanya va evolucionar amb relació al pensament social i l'enfocament del paper de les dones al país i així va ser com, el 1961, es va aprovar la proposta legislativa que afavoria la igualtat d'oportunitats entre homes i dones, què estava a favor de la igualtat salarial.

Aquesta influència estrangera també la podem veure al cinema, ja que, durant la dècada dels setanta als vuitanta, es popularitza un moviment de nus femenins i escenes eròtiques a la pantalla gran, on es visibilitza una dona sensual i lliure, que era el nou model de dona que estaven incorporant les forasteres.

Un exemple de pel·lícula que incorpora aquesta moda és *Me siento extraña*, on es mostren relacions explícites entre dues dones, encara que aquesta va causar molta controvèrsia.

El cinema estatunidenc també va influenciar en el discurs feminista internacional amb pel·lícules com *Dirty Dancing* (1987), en la qual, a més a més de tractar a homes i dones de la mateixa manera, es tracta la necessitat de l'avortament legal i segur a través de la trama de la professora de ball Penny.

Aquests fets, en continuïtat amb el canvi de rol que adquireix la dona durant els 80 i els 90, influencien a mostrar dones modernes, independents i que se centren en la seva vida professional a les cintes espanyoles.

Per altra banda, cançons com *Girls Just Wanna Have Fun*, de Cyndi Lauper, i grups femenins com les Spice Girls influenciaran a les noves generacions amb els seus missatges feministes on la dona és molt més que una ama de casa.

Finalment, el moviment de feminisme internacional estava travessant l'etapa de la tercera onada i, als EUA, s'estaven celebrant nombrosos actes del Moviment per l'Alliberació de la Dona on icones feministes com Gloria Steinem i Betty Friedan tractaven temes com la legalització de l'avortament, la desigualtat salarial i la violència de gènere,

els quals van convertir-se en inspiració per nombroses propostes feministes arreu del món.

2.1.1. L'origen del 8 de març com el Dia Internacional de la Dona.

Gràcies al ressorgiment internacional del feminisme durant les dècades dels seixanta i setanta, l'Organització de les Nacions Unides, el 1975, va declarar el 8 de març com el Dia Internacional de la Dona.

L'origen d'aquesta conquesta per la visibilització de les necessitats de les dones es remunta a l'època de la revolució industrial quan, el març de 1857, les treballadores de la fàbrica tèxtil de la ciutat de Nova York van sortir als carrers en massa a protestar per les seves dures i precàries condicions laborals, ja que si la situació dels treballadors ja era pèssima, les treballadores encara patien més discriminació i cobraven menys.

A causa de la violència policial que va provocar la manifestació, aquesta va tenir molta repercussió i va marcar un precedent al moviment feminista.

Més tard, el 1907, es va celebrar la primera Conferència Internacional de Dones Socialistes a Stuttgart, Alemanya. En aquesta, es funda la Internacional Socialista de Dones i es marca com a principal objectiu aconseguir el sufragi femení universal.

L'any següent, es torna a donar lloc una manifestació a Nova York a favor de la millora de les condicions laborals femenines a la indústria tèxtil, provocada per l'incendi de la fàbrica Cotton, on van morir més d'un centenar de dones. Per mostrar-ne suport, el 1909 se celebra, amb una marxa per Nova York, el primer Dia de la Dona el darrer diumenge de febrer, on van assistir més de 15.000 dones.

El 1910, a la segona Conferència Internacional de Dones Socialistes, a Copenhagen, Dinamarca, l'activista Clara Zetkin proposa establir una data fixa al Dia Internacional de la Dona per lluitar pel sufragi femení, la pau i la llibertat. Així va ser, doncs, com el 19 de març de 1911, es va celebrar, per primera vegada, aquest dia a diversos països europeus.

La data es va canviar arran de la manifestació de les dones russes, el 8 de març de 1917, per falta d'aliments i pel retorn dels combatents de la Primera Guerra Mundial, la qual va ser un dels fets que va començar el moviment per la dimissió del tsar rus.

A més a més, el 8 de març de 1908, van morir més de 120 dones treballadores per culpa de l'incendi de la fàbrica tèxtil *Cotton*, a la ciutat de Nova York.

Per tant, i gràcies al fet que diversos països ja van adoptar aquest 8 de març com a Dia de la Dona Treballadora, les Nacions Unides van oficial-lo el 1975.

A més a més, aquell mateix any, l'organització el va declarar com a Any Internacional de la Dona i es van donar a lloc diferents conferències i activitats per parlar sobre la situació jurídica i social del sector femení arreu del món.

Per tant, com Espanya ja formava part d'aquesta organització, la *Sección Femenina* es va encarregar de portar a terme les activitats de l'esdeveniment per ordre de Franco.

Però, aprofitant l'ocasió i amb l'objectiu d'evitar la monopolització de la S.F. de l'esdeveniment, la Plataforma d'Organitzacions Feministes va organitzar il·legalment les Primeres Jornades Estatals per l'Alliberació de la Dona a Madrid.

Aquest esdeveniment va ser el primer acte feminista després de la mort de Franco i les assistents van intentar demostrar l'existència d'una realitat progressista, molt allunyada de l'establerta per la falangista S.F.

Va tenir tant d'èxit que va repetir-se en varies comunitats autònomes durant els següents anys; el 1976 a Catalunya, el 1977 al País Basc i a la Comunitat Valenciana i a Andalusia el 1979.

2.1.2. Què es proposava a les conferències internacionals?

La primera conferència mundial que va realitzar l'ONU sobre la dona va ser a la Ciutat de Mèxic, el 1975. Coincidint amb l'Any Internacional de la Dona, es va tractar un pla d'acció mundial per implementar els objectius que promovia aquest Any de la Dona.

El que volien els membres era donar eines perquè la dona tingués més fàcil incorporar-se en la societat i contribuir a aquesta. Per tant, es van discutir assumptes com l'educació igualitària, la millora del món laboral femení per poder donar més oportunitats en treballs remunerats i de presa de decisions, la millora dels serveis sanitaris i donar l'opció de decidir quan volien començar la maternitat, entre altres.

La segona conferència mundial sobre la dona va ser el 1980, a Copenhagen. Aquesta va ser una reunió per revisar el procés d'implementació dels objectius proposats a l'anterior conferència. A més a més de demanar mesures més estrictes per assegurar la propietat i el control de la propietat per part de les dones i millores de protecció dels drets de la dona a l'herència, la custòdia dels fills i la nacionalitat.

La tercera es va celebrar a Nairobi el 1985 i va consistir en revisar i avaluar els assoliments de les anteriors conferències, per tant, es van establir mesures per superar els obstacles que havien experimentat els diferents països membres.

Deu anys després, es va convocar la quarta conferència internacional a Pequín i va suposar un important avenç gràcies a la Declaració i Plataforma d'Acció de Pequín, que

estableix objectius estratègics i mesures per al progrés de les dones i l'assoliment de la igualtat de gènere en dotze esferes crucials.

Pel que fa a les conferències europees, l'1 de maig de 1999 es va aprovar el Tractat d'Amsterdam. Gràcies a aquest, les institucions europees van obtenir competències per poder regular la igualtat de gènere en àmbits com el tractat en l'accés laboral, la formació i promoció professional, les condicions laborals i la igualtat salarial, ja que la igualtat entre homes i dones és rellevant al tractat i es transforma en un objectiu de la Unió Europea.

Així ho afegeix el Tractat d'Amsterdam a l'article 2.3:

“e) s'afegeix l'apartat següent:

«2. En totes les activitats contemplades en el present article, la Comunitat es fixarà l'objectiu d'eliminar les desigualtats entre l'home i la dona i promoure la seva igualtat.»“

2.2. Primers actes feministes: com eren els primers manifestos?

Dues setmanes després de la mort de Franco, del 6 al 8 de desembre, es van donar lloc les primeres Jornades d'Alliberament de la Dona a Madrid.

Aquestes van ser el primer esdeveniment que va tractar les necessitats i reivindicacions polítiques de les dones, és a dir, es pot considerar el primer acte feminista després de la dictadura franquista.

Entre altres aspectes, es va denunciar la doble opressió que patien les dones en aquella època; una opressió per part del capitalisme i una altra per part de l'home dins de la família. També es va reivindicar la presència femenina als òrgans de gestió i el reconeixement del Moviment per l'Alliberació de la Dona (encara no s'anomenava feminisme al moviment), independent als partits polítics i a l'Estat.

Per altra banda, es va plantejar una nova visió de la societat, on la visió de la dona com una classe social va obrir camí a eliminar la societat de classes i l'explotació de la dona pels homes.

El següent any, a finals de maig, es van celebrar al Paraninfo de la Universitat de Barcelona les Jornades Catalanes de la Dona on van assistir gairebé quatre mil dones d'arreu de Catalunya. Aquestes van ser els primers actes polític feministes de la Transició Catalana on es van celebrar intensos debats sobre els problemes més importants de les dones amb l'objectiu de crear un informe que facilités l'acció conjunta i difondre les conclusions a tots els àmbits socials.

Un dels temes més debatuts va ser el dret de les dones al treball remunerat; la igualtat en el mercat laboral significava combatre la jerarquia patriarcal i els privilegis dels treballadors en el món laboral.

Un dels aspectes més innovadors d'aquest tema va ser la visió feminista de veure el treball femení des de dues visions: el treball retribuït i el treball domèstic. Les tasques de la llar es van posar al mateix nivell que el treball remunerat, trencant així la divisió de gènere que exclouia els homes d'aquest tipus de tasques.

En conseqüència, es va definir un programa col·lectiu feminista que reivindicava més drets laborals, una educació pública i no discriminatòria, l'abolició del Servei Social imposat per la SF, l'abolició de totes les lleis que discriminaven a les dones juntament amb l'amnistia general pels delictes condemnats sota aquestes lleis, revisió de la cèl·lula familiar i el dret a la lliure disposició del cos.

Les Jornades van tenir tanta ressonància que de seguida es van introduir les demandes feministes als partits polítics i els sindicats malgrat la seva contraposició respecte a un tracte igualitari.

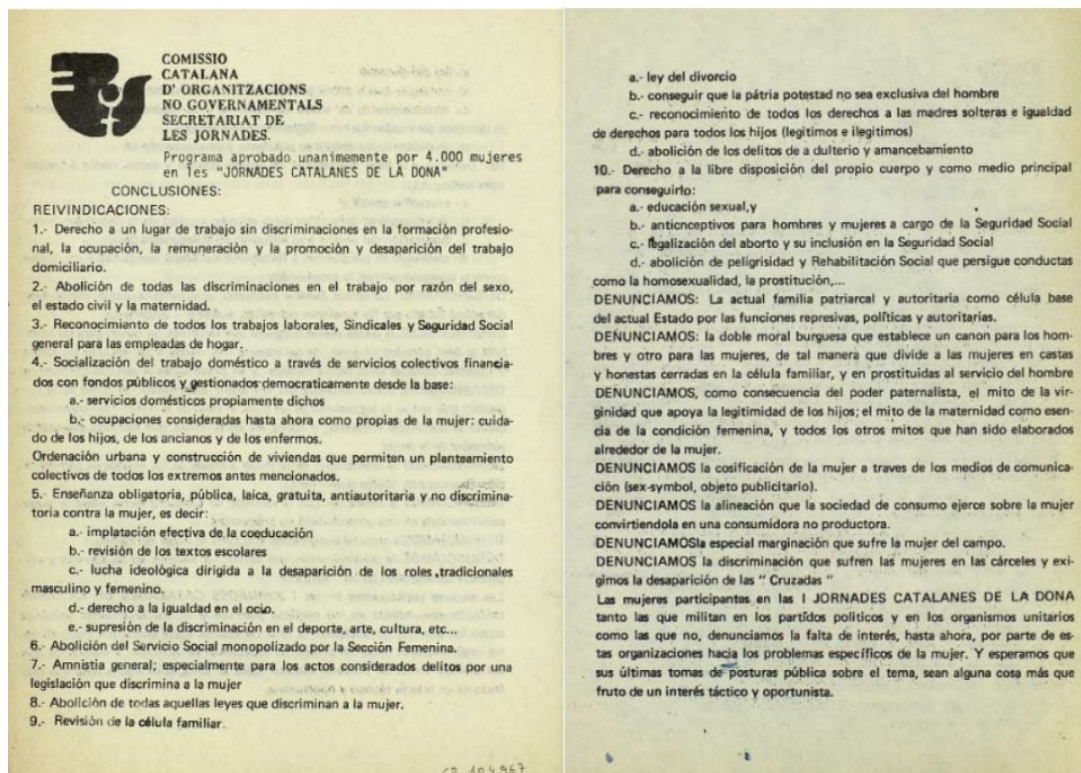

Figura 3. Conclusions de les Jornades Catalanes de la Dona, 1976

Font: SEGURA SORIANO, Isabel. La lluita per l'oportunitat de viure: Les dones durant la Segona República, la guerra, el franquisme i la construcció de la democràcia.

Entre 1976 i 1978 es van generar diverses campanyes feministes en reivindicació d'aquests drets.

Un dels factors clau a combatre va ser la maternitat obligada que va establir el discurs franquista. Per tant, van redefinir el destí de la dona relacionant la feminitat amb el dret al propi cos i la lliure expressió de la sexualitat femenina; el cos reproductiu del franquisme va passar a ser un cos sexual que trobava plaer en la seva sexualitat sense l'objectiu de ser mare.

Col·lectius i revistes com *Dones en lluita*, impulsada per la Coordinadora Feminista de Barcelona, es van centrar a donar veu a les propostes per aconseguir drets reproductius, com ara l'accés a anticonceptius legals, la planificació familiar, la despenalització de l'avortament¹⁴ i de l'adulteri femení, educació afectiva i sexual i l'abolició i amnistia de la Llei de Perillositat Social, la qual penalitzava a les dones prostituïdes i a les homosexuals¹⁵ i què no va ser derogada fins el maig de 1996.

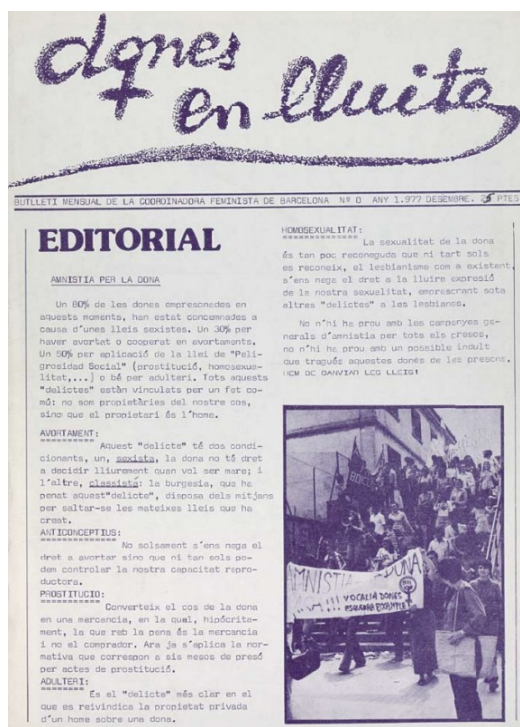

Figura 4. Dones en lluita. Butlletí Mensual de la Coordinadora Feminista de Barcelona, número 0
Font: SEGURA SORIANO, Isabel. La lluita per l'oportunitat de viure: Les dones durant la Segona República, la guerra, el franquisme i la construcció de la democràcia.

¹⁴ A l'any 1977, el Tribunal Suprem notificava la realització d'uns mil avortaments il·legals diaris i, per tant, sense garantia sanitària per les dones que es sotmetien a aquestes pràctiques.

¹⁵ La Llei de Perillositat Social va ser aprovada el 6 d'agost de 1970.

En el tercer del sisè article, esmenta "Als quals realitzin actes d'homosexualitat i a les quals habitualment exerceixin la prostitució se'ls imposaran, per al seu compliment successiu, les següents mesures:

a) Internament en un establiment de reeducació.

b) Prohibició de residir en el lloc o territori que es designi o de visitar uns certs llocs o establiments públics, i submissió a la vigilància dels delegats." (traduït del castellà).

D'aquest article, cal destacar com es descriu la desigualtat jurídica que es vivia en aquell moment. Tal com es redacta, hi havia un seguit de lleis exclusives per a la ciutadania femenina:

A l'apartat sobre la prostitució, es llegeix clarament com sentien que els seus cossos no són d'elles, sinó que les tractaven com una mercaderia pel plaer de l'home. Amb la frase *“la que rep la pena és la mercancia i no el comprador”* queda clara la intenció de la justícia de castigar només a la dona prostituta i no a l'home, qui és la raó principal que es doni la prostitució.

Per altra banda, també és curiós com es penalitza la infidelitat, però només de la dona. En altres paraules, l'home podia cometre adulteri si ell volia, però la dona només podia ser “propietat” del seu marit.

Per aquests motius, les feministes d'aquesta època es manifestaven i lluitaven per l'amnistia de les dones empresonades per aquestes lleis masclistes i per canviar-les.

Un dels lemes més importants d'aquestes campanyes, «Nosaltres parim, nosaltres decidim», acompanyat de mesures d'acció com encadenaments o autoinculpacions (*«jo també he avortat»*) van provocar molta controvèrsia amb la interrupció de l'embaràs. Tot i això, després de nombroses mobilitzacions de dones que volien decidir sobre les seves vides i cossos, el 1985, per fi es va fer un petit pas cap a la seva legalització, ja que es va despenalitzar per a les embarassades que estiguessin en risc de salut, per les que havien patit una violació i quan el fetus tingués greus malformacions.

Figura 5. Manifestació per l'amnistia de la dona davant de la presó de dones de Barcelona, novembre 1977.

Autora: Pilar Aymerich

Per acabar, també van ser nombroses les denúncies contra la violència masclista. La crítica cap als maltractaments i les violacions és dura, reclamant que són resultat de les relacions de gènere desiguals a la societat.

Com a resultat, es van crear cases d'acollida per a les víctimes, però no va haver-hi cap resposta per part de l'àmbit polític ni legal.

2.3. Com era la igualtat de gènere a la constitució del 1978?

La creació de la Constitució Espanyola va començar després de les eleccions del 15 de juliol de 1977, seguint l'article tercer de la *Llei per la Reforma Política*, al Congrés dels Diputats.

Va haver-hi vint-i-nou sessions entre els set representants dels grups parlamentaris majoritaris fins que, el 5 de gener de 1978, es publica el primer text de l'avantprojecte de Constitució, el qual va ser aprovat el 21 de juliol del mateix any.

No va ser fins el 27 de desembre, però, que va ser sancionat pel rei Joan Carles I, després de passar pel senat, un referèndum i nombroses esmenes.

La igualtat entre tots els ciutadans sembla ser un tema molt important a l'àmbit legal espanyol. Ja en el primer article de la Constitució s'esmenta "*Espanya es constitueix en un Estat [...] que propugna com valors superiors del seu ordenament jurídic la llibertat, la justícia, la igualtat i el pluralisme polític.*"

La igualtat de gènere es menciona en dos articles més: a l'article número 14 "*Els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de [...] sexe*" i a l'article número 32 "*L'home i la dona tenen dret a contraure matrimoni amb plena igualtat jurídica*".

Tanmateix, al segon punt de l'article 9 s'esmenta "*Correspon als poders públics promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en què s'integra siguin reals i efectives; remoure els obstacles que impedeixin o dificultin la seva plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social*".

En conclusió, la Constitució de 1978 veu a tots els ciutadans iguals davant la llei, és a dir, tots han de seguir-la de la mateixa manera i a tots se'ls jutjarà igual si la incompleixen, però, crear i establir lleis per aconseguir una igualtat social real correspon als partits polítics i al Congrés. Per tant, realment, només promou la igualtat general dels ciutadans, però no engloba la igualtat de gènere més enllà del matrimoni, encara més, es continua percebent a l'home com una figura amb més poder i capacitat que la dona, ja que

l'article 57, referent a la successió de la corona reial, s'esmenta "*La successió en el tron seguirà l'ordre regular de primogenitura i representació, sent preferida sempre [...] en el mateix grau, l'home a la dona*". El qual és una desigualtat clara a l'hora d'accedir al tron.

Aquesta ignorància a la realitat que vivien les dones és comprensible, doncs dels primers 700 parlamentaris, només hi havien 27 dones; 21 diputades i 6 senadores que van participar en la redacció d'aquesta llei de lleis.

2.4. Icones feministes

La periodista i escriptora **Montserrat Roig** escriu l'article *La dona davant les eleccions*, el 18 de maig de 1977, on critica la falta de presència femenina a l'àmbit polític espanyol i anima a les dones a votar amb responsabilitat per poder canviar el sistema i promoure el feminisme social.

Lidia Falcón, periodista i escriptora, va fundar el Partit Feminista i la revista *Vindicación Feminista*, la primera revista feminista espanyola després de la mort de Franco. Va tenir un paper important a les primeres Jornades Catalanes de la Dona on va acabar el seu discurs amb la frase "El feminisme revolucionari com a tal assumeix la lluita i les reivindicacions de totes les classes, grups i nacionalitats oprimides".

Del món de la música, ressalta **María Jiménez** que, el 1975, publica la cançó *Se acabó*, la qual relata la finalització del seu matrimoni, on patia violència de gènere. Aquesta cançó va convertir-se en un himne contra els maltractaments dins de la parella, per tant, a partir d'aquest moment, María es va convertir en una icona i gran activista en la lluita contra la violència masclista fins a l'actualitat.

Els seus discursos feministes es basaven en l'humor i l'extravagància que criticaven els cànons lligats a les dones.

Finalment, una de les dones que va causar més impacte en la societat espanyola va ser **Ana Orantes**, una granadina de seixanta anys que va ser la primera a relatar, al programa '*De tarde en tarde*', el 4 de desembre de 1997, al Canal Sur, com havia patit quaranta anys de maltractaments durant el seu matrimoni.

Aquest va ser un cas molt impactant i que "va posar cara a la violència masclista", segons la presidenta de l'Observatori contra la violència Domèstica i de Gènere María Ángeles Carmona, perquè, només tretze dies després, el 17 de desembre, va ser assassinada pel seu exmarit i maltractador.

Gràcies al seu cas, es va aprovar la llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere, el 2004.

Pel que fa a organitzacions, la més destacada és l'**Associació Catalana de la Dona**, què va sorgir de les Jornades per l'Alliberació de la Dona. Era formada per dones de diferents pensaments polítics i ideològics i tenia dos objectius clars: lluitar per la nostra igualtat amb l'home i lluitar per una societat democràtica que possibiliti la concreció d'aquesta igualtat.

3. El segle XXI

Els 2000 van canviar la societat espanyola de manera molt progressista en termes femenins; les dones joves van deixar de costat els rols tradicionals femenins i van convertir-se en universitàries. A principis del mil·lenni, elles superaven en nombre als homes que cursaven a la universitat, sent dos-centes mil dones universitàries més.

A l'àmbit polític, Espanya va canviar a partir del 2004 quan el candidat del PSOE, José Luís Rodríguez Zapatero, guanya les eleccions estatals i, per tant, es converteix en president d'un govern progressista i amb mirada feminista.

El seu govern va ser el primer en tota la història d'Espanya en està compost per 50% d'homes i 50% de dones, és a dir, una vicepresidenta i set dones ministres i un president, un vicepresident i sis homes ministres.

El seu govern, que va durar fins el 2011, va aprovar moltes lleis que protegeixen i donen drets a les dones, com la *Llei contra la violència de gènere*, la *Llei de l'avortament* i una Llei d'igualtat, les quals explicaré més endavant en aquest punt, i va crear, el 2008, el Ministeri d'Igualtat, liderat per la ministra Bibiana Aído. Gràcies a això, Espanya arriba a posicionar-se entre les potències més igualitàries d'Europa i moltes d'aquestes lleis serveixen com un exemple per al continent europeu, visibilitzant molt la importància de la dona a la societat.

Però no tot és bo, perquè a la segona dècada del segle XXI, el 2011, Mariano Rajoy, candidat del PP, passa a ser el president del govern, tornant la política espanyola conservadora i, per tant, el govern es conforma només per quatre dones ministres, en altres paraules, la presència femenina al govern baixa d'un 50% a 28,5%.

Figura 6. Foto de família del govern de 2011

Font: La Vanguardia. Un Gobierno no tan bien avenido. 25 agost 2012.

Durant aquest govern, Espanya baixa 19 llocs, fins el número 30, a l'informe sobre la bretxa de gènere del Fòrum Econòmic Mundial. Ja que utilitzen la crisi del 2008 per retallar el pressupost del Ministeri d'Igualtat, baixant en un 35,6% el 2014, és a dir, quasi dos milions d'euros, ja que, segons la ministra Aguirre, el ministeri d'igualtat "*igual da*".

Aquest govern torna a posar el rol de cuidadora i del treball domèstic a les dones amb declaracions com la del ministre de justícia Ruiz Gallardón; "*El dret fonamental de les dones és ser mare*".

Tant va ser el seu lema que, el 2014, presenten un avantprojecte de llei per modificar la *Llei de l'Avortament*, tornant-lo a prohibir, encara que no va sortir endavant.

D'altra banda, un dels tòpics que ha guanyat més visibilitat durant els darrers vint-i-tres anys ha sigut la violència de gènere. La llei que protegeix a les dones contra aquesta, va legislar un programa de prevenció i sensibilització que ha resultat positiu a l'hora d'esborrar l'estigma de culpa i silenci a les víctimes, les quals denuncien amb més freqüència i, amb el lema «Ni Una Més», han hagut desenes de mobilitzacions demanant justícia per a les víctimes i mesures més dures pels agressors.

En termes estadístics, però, 1/3 dones han patit o patiran algun tipus de violència masclista durant la seva vida i, des del 2003, han hagut mil dos-cents trenta-sis dones assassinades per les seves actuals o anteriors parelles, de les quals dos-cents cinc han sigut només a Catalunya.

3.1. Com és l'actual moviment feminista?

Durant els darrers anys, el moviment feminista ha entrat en una etapa d'internacionalització molt gran. Començant per la vaga polonesa l'octubre de 2016, on més de cent mil persones van sortir als carrers en contra de la il·legalització de l'avortament que volia fer el govern. Un mes després, van unir-se al fenomen de les vagues les argentines al crit de «Ni una menos» per l'assassinat masclista de Lucía Pérez.

Tant va ser l'impacte d'aquestes dos esdeveniments que el 8 de març de 2017, el Dia Internacional de la Dona, les organitzadores feministes d'arreu del món va organitzar una vaga conjunta per tornar a polititzar aquesta data.

L'any següent, al voltant de cent setanta països s'uneixen a la vaga convocada i, a Espanya, va haver-hi diverses manifestacions i mobilitzacions en cent vint ciutats espanyoles. Per tant, actualment, les vagues feministes han tornat a ser com al començament, és a dir, imiten a les lluites històriques pels drets de la classe treballadora i la justícia social, tenint com un dels objectius principals la visibilització del treball domèstic:

un treball no remunerat i fonamental a la societat capitalista, al qual se li ha assignat només un gènere: el femení.

A més a més de posar un punt de focus en l'assetjament sexual i les agressions dins dels llocs de treball i d'haver-se convertit en una lluita internacionalista, ecologista i antiracista. Per tant, s'ha deixat de costat l'anomenat "feminisme liberal", ja que, en realitat, aquest només afavoreix a les dones amb poder econòmic i social perquè no lluita per la igualtat, sinó la meritocràcia.

El moviment actual s'anomena "feminisme per al 99%" i és basat en un pensament totalment anticapitalista perquè també actua com una lluita de classes que defensa els drets i les necessitats de totes les dones, beneficiant també a les dones més vulnerables de les classes socials més baixes.

Les propostes més destacades del feminisme per al 99% són les següents:

- La defensa d'un avortament legal, però sobretot gratuït, ja que les dones amb problemes econòmics també han de poder accedir a aquest dret.
- No centrar-se en defensar la igualtat salarial, que en molts dels casos, involucrant a les dones pobres, aquesta només significa una igualtat en la misèria, sinó per feines amb un salari suficient per poder viure bé, drets laborals substancials i una nova forma d'organització del treball domèstic i de la cura dels nens.
- Argumenta que l'emancipació legal no serveix per res si no s'inclouen serveis públics, habitatges públics i finançament per garantir que les dones siguin capaces de sortir de situacions de violència domèstica i laboral.
- Unir-se a qualsevol moviment social que lluiti per al 99% per tal d'aconseguir una transformació profunda i àmplia de la societat, trencant les relacions socials i institucions que ens oprimeixen.
- Lluitar pel liberalisme sexual, en altres paraules, rebutjar la cooptació neoliberal, qualsevol tipus d'acte homòfob i la misogínia neotradicional i, per tant, s'allibera la sexual fins a trencar les restriccions de gènere, classe i raça.

Però, l'objectiu principal és la lluita contra el capitalisme, perquè la societat capitalista promou una reproducció social, és a dir, una forma de comportament de la societat, que es basa en el gènere. Concretament, parteix dels rols de gènere i augmenta l'opressió i discriminació de gènere.

Figura 7. Cartell Manifestació Dia de la Dona 2023 a Barcelona.
Font: El Nacional. Manifestación del 8 de marzo de 2023 en Barcelona.

3.2. Quin va ser l'impacte de la creació del Ministeri d'Igualtat?

El Ministeri d'Igualtat va ser creat el 2008 amb el segon govern del president Zapatero i és un producte dels acords de la Plataforma d'Acció de Beijing.

Per tant, el Real Decreto 432/2008, de 12 d'abril, l'afegeix al seu article número divuit i el posa a càrrec de les polítiques del govern relacionades amb qualsevol tipus d'igualtat i violència de gènere. Més concretament, té el càrrec d'elaborar i desenvolupar les actuacions i mesures que tenen com a objectiu garantir la igualtat de tracte i oportunitats en tots els àmbits i fomentar la participació social i política de les dones.

Durant aquella legislatura, amb la ministra Aído al capdavant, el seu treball va ser desenvolupar les lleis que s'havien creat durant la primera legislatura del PSOE de Zapatero, especialment la d'igualtat, la de la lluita contra la violència de gènere i la de l'avortament.

Però, amb el govern de Rajoy, el 2011, el ministeri va unir-se amb el de Sanitat i Serveis Socials i deixà de tenir una funció enfocada en igualtat de gènere i també s'eliminà la Secretaria d'Estat d'Igualtat.

Actualment, amb el govern de coalició PSOE-Podemos, aquest ministeri torna a existir per si mateix i té com a ministra presidenta la psicòloga Irene Montero des de 2020. Durant aquests anys, el ministeri ha creat diverses lleis en matèria d'igualtat i protecció de les dones i les persones LGBTI. Però la seva llei estrella ha sigut, sens dubte, la famosa

Llei del només sí és sí; una llei molt polèmica que, desgraciadament ha provocat rebaixes de condemnes i excarceracions de molts agressors.

A més a més, el ministeri ha portat a terme nombroses campanyes publicitàries enfocades en diversos aspectes com la violència de gènere, amb lemes com «*Ser libres, estar vivas*», «*Querernos vivas, querernos libres*», «*El sexo es un sí*» i «*Juntas*» per promoure la utilització del telèfon gratuït i anònim 016, el qual atén a víctimes d'aquest tipus de violència les vint-i-quatre hores del dia, també creat pel Ministeri d'Igualtat.

3.2.1. Llei de mesures de protecció integral contra la violència de gènere

La Llei Orgànica 1/2004 de mesures de protecció contra la violència de gènere es va aprovar de manera unànime el 2004 amb el govern de Zapatero i va entrar en vigor el 28 de gener de 2005.

Aquesta es considera una llei pionera a Europa per les seves novetats judicials com, per exemple, la creació de jutjats especialitzats en matèria de violència de gènere i de la Delegació del Govern per la Violència de Gènere i l'Observatori del Govern per la Violència sobre la Dona.

Es basa en 3 pilars fonamentals: la prevenció, la protecció i recuperació de les víctimes i la persecució del delictes.

Per tant, a l'Article 1, es deixa clar que l'objectiu principal de la llei és actuar contra la violència que pateixen les dones per part de les seves actuals o anteriors parelles amb motiu de discriminació, una situació de desigualtat i dels rols de poder que tenen els homes sobre les dones a la societat. En conseqüència, s'estableixen mesures per prevenir, sancionar i eliminar aquest tipus de violència, la qual pot ser física o psicològica. Aquestes mesures són recollides al Pla Estatal de Sensibilització i Prevenció de la Violència de Gènere, el qual va ser creat per aquesta llei també i són les següents:

A l'**àmbit educatiu** s'inclouran programes, diferents segons el nivell educatiu, a favor de la resolució pacífica de conflictes i per promocionar la igualtat entre homes i dones a totes les etapes acadèmiques. Conjuntament amb una formació específica i obligatòria sobre igualtat de gènere per al professorat que els capacita per detectar casos de violència familiar i de gènere que pateix l'alumnat.

A l'**àmbit publicitari** es considera com il·lícita qualsevol forma de publicitat que mostri una discriminació contra la dona, així mateix, s'erradiquen totes les conductes que afavoreixin una situació de desigualtat a tots els mitjans de comunicació.

A l'**àmbit sanitari** es promou les accions que detectin prematurament les víctimes de violència de gènere i, per tant, s'inclouen programes de sensibilització i formació per la detecció, l'assistència i la rehabilitació de la víctima.

A l'**àmbit penal**, la llei queda reflectida al Codi Penal amb els articles 153 i 171 on els condemnats a mals tractes¹⁶ o amenaces¹⁷ poden ser sentenciats de sis mesos a un any de presó i, si els actes s'han provocat davant de menors d'edat, es pot sumar la meitat superior de la pena al temps de presó.

Per altra banda, els jutges podran obligar l'acusat a abandonar el domicili on viu amb la víctima, si és que els implicats vivuen junts, i podrà posar una distància mínima entre l'acusat i la víctima que l'inculpat no podrà creuar¹⁸. A més a més, es podrà retirar la custòdia dels seus fills al condemnat¹⁹.

Finalment, també s'afegeixen drets per a les víctimes com l'atenció integral gratuïta en tot el seu procés de rehabilitació, atenció sanitària, però, sobretot, psicològica i psiquiàtrica gratuïta, dret a una representació, defensa i assessorament legal gratuït, ajudes socials i dret a un habitatge social protegit, passant a ser part dels col·lectius prioritaris a les llistes d'espera.

3.2.2. Llei per la igualtat efectiva de dones i homes

La Llei Orgànica 3/2007 per la igualtat efectiva de dones i homes va entrar en vigor el 27 de març de 2007 i té com a objectiu principal, tal com diu el seu nom, fer efectiu el dret a la igualtat d'oportunitats i de tractament entre les dones i els homes mitjançant l'eliminació de tota classe de discriminació contra la dona i així complir els articles 9.2 i 14 de la Constitució Espanyola, tal com diu l'article 1 de la llei, aprovant periòdicament un Pla Estratègic d'Igualtat d'Oportunitats en el qual s'inclouran mesures per aconseguir aquest objectiu d'igualtat real.

Aquesta discriminació, a l'article 6, es separa en dos tipus; directa, és a dir, un tracte diferent per raó de sexe que en una altra situació comparable, i indirecta, on es posa en desavantatge a un sexe respecte a l'altre. Però, la llei vol erradicar ambdós tipus de discriminació. També incorpora com a discriminació per raó de sexe l'assetjament sexual,

¹⁶ Article 37 "Protecció contra els maltractes" de la Llei Orgànica 1/2004.

¹⁷ Article 38 "Protecció contra les amenaces" de la Llei Orgànica 1/2004.

¹⁸ Article 64 "De les mesures de sortida del domicili, allunyament o suspensió de les comunicacions" de la Llei Orgànica 1/2004.

¹⁹ Article 65 "De les mesures de suspensió de la pàtria potestat o la custòdia de menors" de la Llei Orgànica 1/2004.

en altres paraules, “*qualsevol comportament, verbal o físic, de naturalesa sexual que tingui el propòsit [...] d'atemptar contra la dignitat d'una persona*” descriu l'article 7.

Per fer possible això, a l'article 11 s'esmenta que els Poders Públics hauran d'adoptar una sèrie de mesures específiques per a les dones que corregeixin totes les situacions de desigualtat del paràgraf anterior. A més a més, l'article 14 reglamenta, entre altres coses, que aquests hauran de fomentar la participació equilibrada d'homes i dones en les candidatures electorals i la presa de decisions i la implantació d'un llenguatge no sexista.

A l'àmbit de l'educació, també s'inclouran mesures enfocades en promoure entre els estudiants respecte pels drets i llibertats fonamentals, se'ls educarà en la igualtat de drets i oportunitats entre dones i homes i s'eliminaran tota mena de dificultats per assolir una igualtat entre els nois i les noies estudiants.

A l'esport, segons l'article 29, tots els programes públics esportius hauran d'incloure el principi d'igualtat real i efectiva entre dones i homes en el seu disseny i, el Govern, promourà l'esport femení per afavorir l'obertura de totes les categories esportives a les dones.

Pel que fa a mitjans de comunicació i publicitat, hauran de mostrar una imatge entre homes i dones d'igualtat i sense estereotips socials i, si cap mena de publicitat resulta discriminatòria, es considerarà il·lícita.

En últim lloc, a l'àmbit laboral s'haurà d'implementar mesures que tinguin com a objectiu fomentar i augmentar la participació de les dones, per tant, es millorarà la permanència a les ocupacions femenines i es potenciarà el seu nivell formatiu establint mesures d'acció positiva per afavorir a les dones l'accés a treballs remunerats.

Així mateix, la llei conté un capítol sencer de mesures que hauran d'adoptar les empreses per promocionar la igualtat entre els seus treballadors i així evitar conductes d'assetjament sexual o altre tipus de delictes.

3.2.3. Llei de la interrupció voluntària de l'embaràs

La Llei Orgànica 2/2010 de salut sexual i reproductiva i de la interrupció voluntària de l'embaràs es va aprovar el 3 de març de 2010 durant el govern del president socialista José Luis Rodríguez Zapatero i va entrar en vigor el 5 de juliol del mateix any.

Aquesta va ser un dels efectes que va tenir, per una banda, l'article 12 de la resolució de Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació contra la

Dona de 1979, la qual estableix que “Els Estats Parts adoptaran totes les mesures apropiades per a [...] assegurar, en condicions d'igualtat entre homes i dones, l'accés a serveis d'atenció mèdica, inclosos els que es refereixen a la planificació familiar” i, per una altra banda, la Conferència de l'ONU sobre la dona de 1995, que establia com a dret fonamental de les dones poder decidir lliurement sobre la seva sexualitat i vida reproductiva.

A més a més, el Parlament Europeu va recomanar a tots els Estats membres un seguit de mesures en relació a mètodes anticonceptius, educació sexual i prevenció d'embarassos no desitjats.

Per tant, en resposta a les víctimes per avortaments clandestins, es modificava l'article 145 del Codi Penal, despenalitzant la finalització de l'embaràs per qualsevol motiu (ja que, com s'ha mencionat amb anterioritat, el 1985 ja es va despenalitzar en casos excepcionals) i, per tant, reconeixent el dret a una maternitat decidida lliurement per la mare, sempre i quan sigui abans de les catorze setmanes d'embaràs, com estableix l'article 14 de la Llei.

Encara que, a l'article 15, s'allarga la data límit a les vint-i-dos setmanes, però només en casos excepcionals on la salut de la mare estigui en risc o el fetus pateixi anomalies greus, encara que en ambdós casos ho ha de dictaminar un metge especialista.

Abans del procediment mèdic, però, la llei estableix a l'article 17 que totes les dones que desitgin finalitzar amb el seu embaràs hauran de ser informades prèviament de les prestacions, ajudes i drets als quals pot accedir si desitja continuar amb l'embaràs, de les conseqüències mèdiques, psicològiques i socials que provoca la interrupció de l'embaràs i de la possibilitat de rebre assessorament abans i després de la intervenció, entre altres. I després de ser informada, s'hauran d'esperar tres dies 'de reflexió' abans de que es prengui la decisió definitiva.

A més a més, per prevenir els embarassos no desitjats, la llei estableix la incorporació d'una educació afectivosexual al pla acadèmic, la qual s'explica al tercer capítol “Mesures a l'àmbit educatiu” del primer títol “De la salut sexual i reproductiva”.

Per acabar, la Llei de 2010 modifica l'article 145 del Codi Penal i pena fins a tres anys de presó als metges que practiquin un avortament fora dels casos que estableix la Llei i afegeix un article 145 bis que multa de sis a dotze mesos o inhabilita fins a dos anys als professionals que practiquin algun procediment d'interrupció de l'embaràs sense seguir aquesta llei o sense ser autoritzats.

Aquest any, el govern de Pedro Sánchez va publicar una reforma d'aquesta llei amb una visió més feminista i que respon a més problemes femenins i dona més llibertats a les

dones a l'hora de prendre la decisió de terminar el seu estat; la *Llei Orgànica 1/2023*, que va entrar en vigor el 2 de març.

Aquesta llei modifica quasi al complet l'anterior, incorporant un terme completament nou a la llei; la salut menstrual i, en conseqüència, introdueix mesures com establir una incapacitat temporal per "menstruacions incapacitants secundàries", les quals es defineixen com "situacions d'incapacitat derivades d'una dismenorrea generada per una patologia prèviament diagnosticada", les quals impedeixen realitzar amb normalitat l'activitat laboral i la disposició gratuïta de productes menstruals a diferents centres on les dones puguin patir risc d'exclusió social o vulnerabilitat.

També afegeix una incapacitat temporal regulada per a les dones que s'han sotmès a una operació d'interrupció de l'embaràs i expandeix l'educació sexual a totes les etapes educatives i s'enfoca en la prevenció de violències sexuals i l'educació menstrual.

A més a més, elimina els tres "dies de reflexió" i la obligació de donar informació sobre els recursos i ajudes disponibles si es continués amb l'embaràs que dictava la Llei de 2010 i estableix, a l'article 13 bis, la llibertat de les dones majors de setze anys a decidir sobre el seu cos sense autorització dels seus pares o responsables legals; mesura inclosa a la llei de Zapatero però eliminada per Rajoy el 2015.

3.2.4. Llei de garantia integral per la llibertat sexual

La *Llei Orgànica 10/2022*, proposada per la Ministra d'Igualtat Irene Montero va entrar en vigor el 7 de setembre de 2022 i té com a objectiu establir una sèrie de mesures que garanteixin la sensibilització, detecció, prevenció i sanció de les violències sexuals, així com garantir els drets i l'atenció immediata de les víctimes d'aquestes violències, establint una Estratègia estatal de prevenció i resposta a les violències masclistes, posat ja en marxa.

Aquestes violències es defineixen com qualsevol acte que tingui una naturalesa sexual no consentida, considerant la mutilació femenina, els matrimonis forçats, l'assetjament amb connotació sexual i el tractament amb finalitat d'explotació sexual, a més a més dels femicidis de dones i nenes.

Però un dels punts més rellevants i aclamats pel moviment feminista, amb el moviment «No és abús, és violació», és l'eliminació de l'abús sexual per tipificar tots els actes no consentits en agressions sexuals, addicionalment d'entendre que hi ha consentiment només quan aquest s'expressi de manera clara, és a dir, només quan

ambdues parts diguin «sí», per això el nom quotidià que se li ha donat a aquesta llei és “La llei del només sí és sí”.

Per aconseguir l'objectiu de la llei, les mesures de prevenció i sensibilització, esmentades al Títol II, són les següents:

A l'**àmbit educatiu** s'inclouran continguts que es basin en la pedagogia feminista sobre educació sexual i igualtat de gènere i educació afectivosexual, adaptat segons l'edat, per tot l'alumnat de tots els nivells.

A més a més, s'instauraran protocols de prevenció, detecció i eliminació de les violències sexuals per al professorat.

A l'**àmbit sanitari, sociosanitari i de serveis socials** s'incorporaran mesures de prevenció i sensibilització de les violències sexuals sobre les persones que utilitzin aquests serveis i, per tant, la formació adequada del personal sanitari per respondre davant un possible cas de violència.

A l'**àmbit de la publicitat** es considerarà il·lícita tota publicitat que faci servir els estereotips de gènere que fomentin o normalitzin violència cap a les dones i nenes.

A l'**àmbit laboral** s'hauran de promoure, per part de les empreses, unes condicions de treball lliures de violència sexual, posant el focus sobretot en l'assetjament sexual i per raó de sexe. Per tant, hauran d'establir procediments específics de prevenció i per facilitar la denúncia d'aquests fets per les víctimes.

Les empreses que compleixin aquests requisits, obtindran el distintiu «Empreses per una societat lliure de violència de gènere».

A l'**àmbit sanitari** establir un protocol específic de detecció i atenció de casos de mutilació femenina, matrimoni forçat i tractament amb finalitat d'explotació sexual, així mateix com una formació específica a professionals amb el mateix objectiu.

Polítiques urbanístiques i de seguretat amb perspectiva de gènere que garanteixen espais públics segurs per a les dones, nens i nenes.

Impulsar **campanyes institucionals de prevenció i informació** per prevenir les violències sexuals. Entre aquestes, una enfocada específicament per a homes, adolescents i nens que consciencïïn i sensibilitzin per eliminar els estereotips de gènere i per prevenir possibles casos futurs de violència i, una altra, enfocada a dones i nois i noies, on es facilitarà la detecció de les situacions on pugui haver violència de gènere que inclogui informació sobre els drets i recursos disponibles per les persones que pateixin violència.

També hi ha un altre apartat, el Títol III, on s'indica les diferents formacions contra la violència sexual que es donarà a diferents grups de professionals per tal de prevenir, i detectar-la i assistir a les víctimes. Entre aquests grups, es troben les Forces Armades i Cossos de Seguretat, les persones del món de l'advocacia, de l'àmbit forense i de l'àmbit penitenciari.

Per una altra banda, la llei afegeix una sèrie d'ajudes i drets a les víctimes per garantir la seva recuperació psicològica i física i facilitar la seva reincorporació a la societat. Per tant, les víctimes tenen dret a una assistència integral especialitzada i personal, atenció mèdica d'emergència i crisi en centres 24 hores i accés a serveis de salut mental dissenyats amb perspectiva de gènere. A més a més, en cas de denunciar el delictes i cobrar menys del salari mínim interprofessional, també disposaran d'una ajuda econòmica de fins a sis mesos o divuit mesos si té fills i una indemnització per danys i perjudicis.

Pel que fa a les condemnes dels diferents tipus de violència contra la llibertat sexual, es modifiquen diversos articles de la Llei Orgànica 8/1985, de 3 de juliol, reguladora del Dret a l'Educació.

Dins de l'article 172 ter, que tracta sobre les condemnes d'assetjament, s'afegeix un apartat 5 que inclou com a tipus d'assetjament la utilització de la imatge d'una persona, sense consentiment, per obrir perfils falsos o fer anuncis a les xarxes socials i es condemna amb una multa de sis a dotze mesos o pena de presó de tres a dotze mesos.

Es modifica el Capítol I del Títol VIII del Llibre II i es redacten els articles 178, 179 i 180, que estableixen penes de presó d'un a quatre anys per les agressions sexuals que es realitzin sense consentiment o amb violència, intimidació o abús d'una relació superioritat amb la víctima. Seguint l'article 180, si les agressions sexuals han sigut comeses per dues o més persones, amb violència d'extrema gravetat, per una parella, exparella o familiar de la víctima, utilitzant armes o anul·lant la voluntat de la víctima mitjançant fàrmacs o drogues, les penes augmenten i són de dos a vuit anys.

Si les agressions sexuals consisteixen en la introducció de membres sexuals o objectes per via vaginal, anal o bucal, l'agressió es considera una violació i la pena és de quatre a dotze anys, si no compleixen amb les característiques de l'article 180, i de set a quinze anys si sí que les compleixen.

Per què es va haver de reformar?

Malgrat ser una llei enfocada en la protecció de les víctimes, aquesta va tenir conseqüències negatives per a elles, ja que, amb la unificació de les agressions i els abusos sexuals, que abans de la llei tenien penes de presó diferents, els condemnats a agressions sexuals amb l'anterior Codi Penal van demanar revisions de condemna i, desgraciadament, va haver-hi gairebé mil condemnes per agressions sexuals rebaixades. Això passava perquè, com l'abús sexual havia desaparegut, va haver-hi els següents canvis en les condemnes:

	ANTERIOR	LLEI SÍ ÉS SÍ
Abús sexual	1 a 3 anys	Desapareix
Abús sexual amb accés carnal	4 a 10 anys	Desapareix
Agressió sexual	1 a 5 anys	1 a 4 anys
Violació	6 a 12 anys	4 a 12 anys
Agressió sexual amb agreujants	5 a 10 anys	2 a 8 anys
Violació amb agreujants	12 a 15 anys	7 a 15 anys
Agressió sexual a menor de setze anys	8 a 12 anys	6 a 12 anys
Violació a menor de setze anys	12 a 15 anys	10 a 15 anys

Figura 8. Comparació de condemnes abans i després de la Llei Orgànica 10/2022.

En conseqüència, un agressor condemnat a la pena mínima corresponent al seu delictes, podia demanar la rebaixa de la seva condemna a la nova mínima, la qual cosa va provocar molta polèmica.

La ministra Montero, a una entrevista que va donar al canal de notícies Telecinco, va justificar les rebaixes afirmant que, com la majoria dels jutges no estaven rebaixant les condemnes revisades, l'error estava en la mala aplicació de la llei per part dels jutges, no en la llei en si: *"No se puede decir que la ley está bien para la mayoría de jueces, que la aplican bien, y mal para los que la aplican mal"* responia la ministra.

Tot i això, per evitar més rebaixes de condemnes, el PSOE, amb el suport del PP, va portar a terme una reforma de la llei, la *Llei 4/2023*, en la qual, encara que la ministra d'Igualtat estava en desacord, es torna a fer una separació segons si l'agressió incloïa violència i intimidació o no. És a dir, no es recuperava el terme 'abús' però les agressions es tornen a dividir segons si comporten violència o no.

Per tant, es tornen a canviar els articles 178, 179 i 180 de la *Llei Orgànica 10/1995*, deixant les condemnes de la següent forma:

	SENSE VIOLÈNCIA		AMB VIOLÈNCIA	
	sense agreujants	amb agreujants	sense agreujants	amb agreujants
agressió sexual	1 a 4 anys	2 a 8 anys	1 a 5 anys	5 a 10 anys
violació	4 a 12 anys	7 a 15 anys	6 a 12 anys	12 a 15 anys

Figura 9. Les noves condemnes de la Llei 4/2023.

3.3. Xarxes socials; una nova forma de discurs

La novetat que, sens dubte, podem ressaltar d'aquest nou segle són les xarxes socials. Plataformes com Twitter, Instagram o YouTube han servit per globalitzar molt més la idea de l'alliberació de la dona gràcies a la creació i compartiment de desenes de *hashtags*²⁰ on milers de dones han compartit les seves històries i opinions.

Un dels més coneguts és el «#MeToo», que va començar a popularitzar-se a finals de l'any 2017, després que més de dues dotzenes d'actrius del món de Hollywood acusessin al director Harvey Weinstein d'assetjament i abús sexual. Com entre les víctimes hi havia noms com el d'Angelina Jolie o Rose McGowan, les xarxes socials no van trigar a emplenar-se de milers d'històries amb aquest *hashtag* per part de víctimes d'arreu del món, amb l'objectiu de demostrar la grandesa del problema estructural entorn les agressions sexuals i així treure l'estigma de culpa i vergonya que pateixen les víctimes després de l'agressió que moltes vegades les porten a no denunciar el delicte.

L'abast del «#MeToo», que es tradueix al català com «#JoTambé», va ser tan gran que es va utilitzar més de dues-centes mil vegades en només dos dies.

El moviment més actual, del qual es va parlar molt aquest estiu, és el moviment «#FreeTheNipple», que consisteix en la dessexualització del pit femení, ja que els homes poden penjar fotografies sense camiseta a qualsevol xarxa social, però les dones sense camiseta estan censurades en moltes plataformes. Aquest moviment, que va ser objecte de debat el passat agost quan la cantant Amaral va despullar-se el pit al festival de Sonorama, a Burgos, després d'un discurs feminista on afirmava "*Nadie nos puede arrebatarnos la dignidad de nuestra desnudez, de nuestra fragilidad y fortaleza*". Però ella no és l'única amb aquesta reivindicació, ja que, feia uns mesos, la cantant Rigoberta Bandini

²⁰ Paraula anglesa que significa "etiqueta" que, a les xarxes socials, es representa amb el signe "#" i serveix per adreçar una publicació sobre un tema específic.

cantava a la seva cançó *Ay mamá* “*No sé por qué dan tanto miedo nuestras tetas*” al festival *Benidorm Fest*.

A les xarxes socials, s’ha creat un debat entre feministes i conservadors sobre si és adequat o no mostrar el pit femení, però les feministes reivindiquen la imatge com a un acte d’alliberació sexual i d’empoderament sobre els cossos de les dones; si els homes l’ensenyen sense cap problema, les dones tampoc tindriem que sentir vergonya ni deixar que es regulin els nostres cossos, afirmen moltes.

Al cap i a la fi, censurar només el pit femení és una hipersexualització dels cossos de la dona, culpa de l’Estat patriarcal.

Finalment, el cas més recent i viral, amb el «#SeAcabó» ha sigut el cas d’abús per part de l’expresident de la RFEF²¹, Luis Rubiales, a l’esportista de la Selecció Espanyola de Futbol Femenina, Jennifer Hermoso.

Després de la victòria de la Selecció a la final mundial de futbol, l’expresident va fer-li un petó a la jugadora a l’entrega de medalles. Com l’acte va ser transmès en directe per televisió, en adonar-se, milers d’usuaris van criticar l’acte en Twitter, acusant a Rubiales d’abús de poder perquè al vídeo no es mostrava consentiment per part de la jugadora.

La polèmica i denúncies per part de les jugadores va ser tan gran que al final s’ha provocat la dimissió de Rubiales, encara que al principi es va negar a dimitir, defensant que sí hi havia hagut consentiment.

Però, les xarxes socials també han servit com altaveu a moltes activistes feministes, com Carla Galeote, que fan contingut en forma de vídeo informatiu sobre pensaments feministes i corregint actituds masclistes de molts usuaris de les plataformes.

De la mateixa manera, també són una eina per les diferents parts del govern, com la Delegació del Govern contra la violència de gènere²² que informa a temps real de les noves víctimes de violència de gènere, donant visibilitat als casos actuals, ja que la lluita contra aquesta violència, encara que on ho sembli, ha augmentat als últims mesos i, la situació és tan greu que la Ministra d’Igualtat en funcions Irene Montero²³ va publicar el passat 2 d’octubre que es reunirà amb el Comitè de Crisis Masclistes per prendre mesures.

²¹ Real Federació Espanyola de Futbol

²² @DelGobVG a Twitter

²³ @IreneMontero a Twitter

3.4. Les noves referents

La ministra d'igualtat **Irene Montero** és psicòloga i activista feminista i ha aconseguit molts drets per a la igualtat durant els quatre anys que porta al càrrec, entre ells, la *Llei de garantia integral per la llibertat sexual* i la *Llei per la igualtat de les persones trans i els drets de les persones LGBTI*.

A més a més, ha atès a nombrosos actes feministes per reivindicar el fi del patriarcat i de la LGTBIfòbia.

Del món artístic, podem destacar a la cantant **Rigoberta Bandini** que, amb la seva cançó *Ay Mamá*, la qual acumula gairebé cinquanta milions de reproduccions a Spotify, reivindica el poder del pit femení i la importància que tenen, precisament, els pits a la societat, ja que són un símbol de la maternitat.

Del món de les xarxes socials destaquen dues dones: Carla Galeote i Noemí Casquet.

Per una banda, **Carla Galeote** és una advocada i activista feminista que basa el seu contingut en opinar, corregir i debatre comportaments masclistes a TikTok, on acumula més de quatre-cents mil seguidors.

A més a més, aquest any ha publicat el llibre *Hablemos de Feminismos* que es centra en explicar totes les lluites que engloba el feminisme mitjançant les seves experiències pròpies.

Per una altra banda, **Noemí Casquet** és una periodista i escriptora feminista que centra les seves publicacions en l'àmbit de l'educació sexual. Parlant sense tabús de les relacions sexuals i donant consells a les joves per a que puguin gaudir d'una sexualitat bona i segura. També ha publicat una trilogia de llibres titulada *Zorras* que té una adaptació a la pantalla en forma de sèrie. Aquesta és una novel·la eròtica amb relacions on la dona té una posició d'empoderament i llibertat sexual.

Finalment, la periodista i escriptora **Nuria Varela** que ha cursat un màster en Estudis Interdisciplinars de Gènere i Polítiques d'Igualtat entre homes i dones. És autora de quatre llibres sobre feminisme: *Íbamos a ser reinas* (2002), *Feminismo para principiantes* (2005), *Cansadas* (2017) i *Feminismo 4.0: la cuarta ola* (2019). Va ser la primera directora de gabinet del Ministeri d'Igualtat el 2008 i assessora de la ministra Aído el 2009.

Des de 1999 participa en congressos nacionals i internacionals com experta en política d'igualtat, violència de gènere, feminisme i mitjans de comunicació i, actualment, és professora en estudis de postgrau en Polítiques d'Igualtat i Violència de Gènere.

Amb totes dues mans
alçades a la lluna,
obrim una finestra
en aquest cel tancat.

Hereves de les dones
que cremaren ahir
farem una foguera
amb l'estrall i la por.
Hi acudirán les bruixes
de totes les edats.
Deixaran les escombres
per pastura del foc,
cossis i draps de cuina
el sabó i el blauet,
els pots i les cassoles
el fregall i els bolquers.

Deixarem les escombres
per pastura del foc,
els pots i les cassoles,
el blauet i el sabó
I la cendra que resti
no la canviarem
ni per l'or ni pel ferro
per ceptres ni punyals.
Sorgida de la flama
sols tindrem ja la vida
per arma i per escut
a totes dues mans.

El fum dibuixarà
l'inici de la història
com una heura de joia
entorn del nostre cos
i plourà i farà sol
i dansarem a l'aire
de les noves cançons
que la terra rebrà.
Vindicarem la nit
i la paraula DONA.
Llavors creixerà l'arbre
de l'alliberament.

MARIA MERCÈ MARÇAL I SERRA
Bruixa de dol, 1979

4. Nou dones, nou veus.

En aquest punt del treball es recull el marc pràctic a través de la realització de nou entrevistes a nou dones que han nascut durant el franquisme, la transició i en els anys 2000.

L'objectiu principal és estudiar com els canvis polítics i socials han afectat l'educació i la forma de viure de les diferents generacions estudiades al marc teòric. Per tant, s'ha realitzat la mateixa entrevista a nou dones diferents; tres de cada generació. A més a més, però, també s'ha inclòs a l'entrevista una pregunta sobre actualitat feminista amb l'objectiu de saber si les dones pensen que hi ha una igualtat real a la societat espanyola.

Per una banda, per aconseguir veure la màxima diversitat en les respostes, s'ha intentat entrevistar, a més a més, a dones amb diferents recursos econòmics, diferents llocs de naixement i diferents opinions polítiques.

Per una altra banda, tres parells de les nou dones pertanyen a la mateixa família, sigui perquè són mare i filla o àvia i neta. Això s'ha fet amb l'objectiu de veure l'evolució en l'educació i les oportunitats que tenen dones de diferents generacions dins la mateixa família. Aquesta relació de familiaritat la tenen la Montserrat i la Luisa, la Lourdes Pàmies i la Lourdes Herruz i la Natàlia i la Dolors.

Per començar, les dones educades al franquisme entrevistades són la Lourdes Pàmies, nascuda el 1948, la Dolors Zamora, nascuda el 1942, i la Luisa Fernández, nascuda el 1934.

Després, les de la transició són la Montserrat López, nascuda el 1973, la Lourdes Herruz, nascuda el 1968, i la Rosa González, nascuda el 1971.

Finalment, les joves nascudes al segle XXI són la Natàlia Coma, la Carolina Platel i la Martina Asensio, totes nascudes el 2006.

LOURDES PÀMIES

La Lourdes és una dona de setanta-cinc anys, nascuda el 1948 a Reus, Tarragona. Quan era petita, vivia amb els seus pares, el seu germà i la seva àvia a Reus i, quan es va casar el 1971, va tenir quatre fills. Actualment, viu sola perquè és viuda des de fa deu anys.

La teva família, era religiosa?

Era catòlica, però no era practicant; només anaven a missa de tant en tant.

Tens germans o germanes?

Sí, tenia un germà petit, però ja no el tinc perquè es va morir.

Quan vivíeu tots junts, quines tasques fèieu cadascun a casa?

Les tasques les feien la meva mare i la meva àvia. La meva àvia feia més aviat la banda de la cuina i la meva mare portava el bar que teníem quan jo era petita, però ni el meu germà ni jo a casa fèiem tasques. Quan érem petits, les nostres obligacions eren l'escola i els deures de l'escola.

Quan ja vam créixer una mica, tampoc fèiem gaire cosa més que arreglar l'habitació quan ens ho demanaven, però poca cosa més.

Llavors, diries que hi havia alguna diferència en el rol que tenies tu dins de casa comparat amb el dels teus germans?

No, ja que les coses les feien la meva mare i la meva àvia. Potser hi havia

diferències a l'hora de les activitats extraescolars; jo anava a catequesi i ell a futbol, coses de joves. Però a casa, fins que jo no vaig ser més grandeta, que quan ja tens un noviet i tal, doncs jo mateixa netejava una mica perquè m'agradava que veiés tot ben endreçat, però a mi no em van manar mai res. Encara més, mai vaig cuinar fins que em vaig casar i, tot i això, com ens vam mudar a un pis damunt de la meva mare ella m'ajudava a fer coses.

Què passava si no complies amb les obligacions que tenies dins la llar? Hi havia algun tipus de càstig o tenies l'opció de no fer-les si no volies?

Ben bé, com he dit abans, jo mai he tingut obligacions a casa, però, d'altra banda, sí que teníem un tros i a vegades m'obligaven a anar a pelar avellanes. Llavors, a vegades jo volia anar a algun guateque, que eren com una discoteca d'avui dia i, llavors, com m'obligaven a anar al tros no podia anar al guateque i sí que em vaig enfadar algun cop per això.

Però, el pare i la mare manaven i si deien que no podies anar, no podies anar.

El teu pare, què feia a casa? Quin tipus d'obligacions tenia ell dins de la llar?

El meu pare a casa tampoc feia res, de feines de casa. Però si, per exemple, es trencava una cadira, doncs ell l'arreglava, si el llum es fonia doncs també. Ell feia el que abans li dèiem nosaltres "coses d'homes".

El meu pare, a més a més, tenia a dalt, al terrat un colomar, una gàbia molt gran que es va fer ell, i ell cuidava els coloms; era la seva distracció. Llavors, com els coloms es multipliquen molt de pressa, veníem els coloms i la gent es menjava els coloms. Que ara tothom diu que són rates, però abans es menjaven els coloms; es feia caldo i sopàvem caldo de colom.

I també el meu pare anava a treballar, era mecànic i anava a treballar.

Quan et vas casar, el teu marit i tu veu adoptar els mateixos rols que tenien els teus pares o va haver algun canvi? Per què?

No va canviar massa perquè jo feia el de casa i ell anava a treballar. La meva mare em donava algun cop de mà perquè, com he dit abans, la tenia molt a prop, però el meu marit no va fer mai res, de casa.

Ara bé, al matí treballava al banc i a la tarda a unes oficines, llavors arribava a casa a les nou o deu de la nit, per conseqüència, jo no li podia demanar

tampoc que fes res a casa ni que cuidés els nens, m'havia d'espavilar jo. Encara que jo anés fins al coll, a mi mai se'm va ocórrer, perquè era una cosa impensable.

Quin era el rol de les dones viudes durant el franquisme?

Les dones viudes al franquisme tenien el mateix paper que ara, perquè els donaven la seva pensió i s'havien d'espavilar. La majoria de les dones, si els seus homes havien treballat, doncs tenien la seva pensió de viuda. La meva mare cobrava una pensió de viuda quan el meu pare va morir.

Vas presenciar alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar quan eres petita?

El que vaig presentar a casa meva, alguna vegada, com que el meu germà era una mica entremaliat, doncs va ser el primer del poble en rapar-se el cap. El meu pare, quan el va veure va agafar una cadira i... Doncs, sí, alguna vegada vaig veure el meu pare pegar a mon germà, i palisses, però no entre el matrimoni.

Alguna vegada has patit tu aquest tipus de violència?

Doncs, quan era petita, si alguna vegada convenia l'espardenya al cul, doncs la feien anar, però res. Ara es denunciarien els pares però, en aquells temps es pegaven als fills i no passava res.

Coneixes d'algun cas què et fos proper?

No ho sé, potser hi havia... Abans totes les famílies tenien coses de cadascú a casa seva, però no es parlaven aquests assumptes, llavors no ho sé.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que en tenies cap?

No vaig tenir cap. Nosaltres d'això no en teníem. Entre les amigues això de quan ens venia la regla; "a mi ja m'ha vingut" "a mi encara no", coses així. Però educació sexual com ara se'n parla i tot això no. Ni jo als meus fills i filles tampoc ho vaig dir mai.

La teva mare et va aconsellar alguna vegada sobre les relacions amb els nois?

Mai. Però és que tampoc... Era una cosa com a tabú tot això. Amb els nois tampoc passava res; jo no vaig tenir noviet fins que vaig tenir el nòvio amb qui em vaig casar, però abans no.

"M'agrada aquest, m'agrada l'altre" però, era ell allà i jo aquí. Llavors no vaig tenir cap relació amb ningú. I quan em vaig casar, fins que no em vaig casar, nosaltres no en teníem de relacions. Quan ens vam casar, me'n recordo que la meva àvia em va fer uns draps blanquets, m'ho va donar i em va dir "Té que ara quan tindràs relacions et sortirà sang, eixuga-t'ho amb això".

També me'n recordo que la tieta d'una amiga meva, quan vam anar a la festa

major del seu poble, ens va dir "Gaudiu! Passeu-vos-ho tot el bé que vulgueu però ojo, eh! El Portal de l'Àngel no! Això ni tocar-ho! Sobretot, el Portal de l'Àngel no!".

Alguna vegada vas pensar no tenir fills? O senties que ser mare era el teu destí?

No, el contrari, jo vaig estar tres mesos intentant quedar-me embarassada. El meu home deia "Jo no en tindrè", "No en vull tenir", "Dona! Que només hi fa un mes!" i tal, però al final sí que vam tenir.

Després quan jo era jove, als disset anys, el meu pare va morir i, de la tragèdia, vaig tenir una mena de fixament i se'm va retirar la regla uns mesos; vaig estar tres o quatre mesos sense regla. Però ja tenia nòvio, llavors la meva mare devia pensar que era per això. Llavors em va portar al metge i ell em va preguntar si tenia nòvio i jo li vaig dir que sí, el metge també deuria pensar com ma mare, i ens va dir de fer la prova. Aleshores, davant del metge, la meva mare es va posar a plorar com una magdalena i li vaig dir "Mama, per què plores?" i llavors, com no parava, vaig dir-li "Mama, que plores perquè penses que estic embarassada? Doncs, estiguis tranquil·la que jo embarassada no hi estic". Però de totes maneres em va fer la prova, encara que, com he dit abans, jo sabia que no estava embarassada perquè fins que no em vaig casar res.

Has utilitzat alguna vegada algun tipus d'anticonceptius? Per què?

No, perquè no. Alguna vegada vam provar els preservatius, però al meu marit no li agradava molt això. Llavors, calculàvem això dels dies fèrtils i tal. Encara que, tot calculant, vam tenir quatre fills, l'últim va ser el que menys ens esperàvem.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí, i tant.

A quina edat vas començar a treballar?

Quin va ser aquest primer treball?

Als catorze anys i un dia. Em vaig haver d'esperar, després de fer les proves, perquè abans dels catorze anys no es podia treballar, llavors, jo faig els anys el 18 de maig, doncs el dia 19 vaig començar a treballar.

Treballava a la Crolls, a una oficina que el meu pare treballava avall del carrer.

Algun cop et vas sentir obligada a deixar-ho per haver-te de dedicar plenament a la maternitat o a la llar? Per què?

Sí, vaig haver de plegar del meu treball perquè era com una norma, això ha canviat des del meu temps, però la majoria de gent teníem la mentalitat de què quan una dona es casava havia de cuidar-se de la casa i l'home a treballar per mantenir la casa.

Les dones que continuaven treballant era perquè els seus homes no les podien

mantenir perquè treballaven a feines on cobraven poc, llavors les dones havien de continuar treballant, però, generalment, les dones a casa.

A més a més d'això, hi havia com un dot que donava l'Estat; si plegaves de la teva feina et pagaven nou mensualitats, era una mica això de que com tu plegaves per un altre, tenies com un premi. El Franco tenia això.

El màxim era nou mensualitats, i d'això me'n recordo perquè jo vaig cobrar les nou pel temps que portava treballant. Vaig començar als catorze i em vaig casar amb vint-i-tres, doncs nou anys treballant i, per tant, nou mensualitats que vaig cobrar. Que em penso que van ser un total de trenta mil pessetes, que no estava malament pel temps.

Després, quan els meus fills ja van ser més grans, com no em volia quedar a casa, sí que vaig tornar a treballar d'auxiliar d'infermeria fins que em vaig jubilar.

Quan vas fer entrevistes de treball, et van preguntar alguna cosa que a un home no se li hagués preguntat?

No, però jo entrevista ben bé no vaig fer, sinó que eren unes proves de capacitat.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

Avui en dia la cosa ha canviat molt perquè, és clar, els homes s'han d'arromangar perquè les dones treballen, doncs, és clar, les coses de les feines de

casa jo ho entenc que s'han de repartir entre els dos.

El que a mi em sembla, però, és que la joventut està molt *desmadrada*. Perquè tot això que hi ha ara; a mi m'era impensable que als catorze anys pogués sortir de nit a la discoteca i aparèixer a casa a les quatre de la matinada.

Jo anava de berbena amb nòvio però amb la mama! No que la mama vingués a vigilar, sinó que totes les mares de les meves amigues venien, s'agafaven una taula, xerraven i nosaltres a la pista de ball a ballar. Quan ens retiràvem, anàvem cap a casa amb les mames. Ara això és impensable.

Vas sentir parlar del moviment feminista o d'algun moviment a favor de la igualtat quan eres jove?

No, a la meva època això no ho vaig conèixer mai. Es devia anar removent

perquè, és clar, a la meva època... Però més aviat, quan jo era joveneta, vam començar això que tenim ara; vam passar de la dictadura a la democràcia, del Franco al rei. Però, bueno, com ens ho vam donar mastegat així...

I de petits, Franco, una ximpleria. Jo mai em vaig reprimir de res, encara més, jo et diria que anava amb la bossa oberta pel carrer i no passava res, ara l'haig de portar tancada i encara passa alguna cosa. Que hi havia robatoris? Sí. Però que si algú l'agafava se'n recordava. No és com ara que ara entren per aquí i surten per allà, abans no. A vegades pagaven justs per pecadors, però és que ara... Si algú t'entra a casa teva i li pegues encara te n'aniràs a la presó tu. La democràcia porta això, no sé. Per mi, jo estava millor abans que ara.

DOLORS ZAMORA

La Dolores va néixer a Cervera el 1942 i és la petita de dos germans més grans. Quan era petita vivia amb els seus pares i germans i, quan es va casar el 1969 va tenir dos fills, encara que el seu marit va morir set anys després, aleshores, actualment viu a Cornellà de Llobregat sola.

La teva família, era religiosa?

Sí, quasi bé tota la meva vida ha sigut religiosa perquè, quan jo era petita, era l'època de la postguerra i hi havia el que hi havia i havies de seguir aquell camí.

Com es seguia la religió a la teva família?

Anàvem a missa, fèiem la comunió, et batejaven quan naixies... Tot això era gairebé obligatori, tothom ho feia

Tens germans o germanes?

Sí, tinc dos germans més grans que jo.

Quan vivíeu tots junts, quines tasques fèieu cadascun a casa?

Estudiar. Jo de petita, amb el meu germà que ens portem dinou mesos, érem els que estàvem més junts i els que jugaven més perquè ens portàvem menys d'edat: l'altre ens porta sis anys. D'altra banda, també, anàvem al col·legi i estudiàvem. Però ell també treballava com a professor de repàs.

Qui feia les tasques a casa era la meva mare.

Llavors, diries que hi havia alguna diferència en el rol que tenies tu dins de casa comparat amb el dels teus germans?

No.

El teu pare, què feia a casa? Quin tipus d'obligacions tenia ell dins de la llar?

El meu pare treballava i, llavors, vivíem a una casa que era del seu treball i teníem hort i un corral amb gallines i conills. Llavors el meu pare s'encarregava de cuidar dels animalets.

Així com ara els nois, que ja fan més coses domèstiques a casa llavors potser no, perquè la mare era més a casa.

Quan et vas casar, el teu marit i tu veu adoptar els mateixos rols que tenien els teus pares o va haver algun canvi?

Quan em vaig casar jo també em vaig quedar a casa, no vaig anar a treballar. També va ser perquè jo tenia els meus sogres amb mi i m'ajudaven una mica. I quan va néixer la meva filla gran també, jo em cuidava d'ella i de la casa.

Quin era el paper de les dones viudes durant el franquisme?

Doncs, jo em vaig quedar viuda el 1977 i llavors rebia la pensió de viudetat. Però era una pensió molt minsa, llavors vaig haver de treballar des de casa desfilant mitjons per una empresa d'Igualada que me'ls portaven a casa meva, a Cervera i llavors tenia més obligacions; els fills i això. Encara que els meus pares i germans també em van ajudar.

Vas presenciar alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar quan eres petita?

No. Encara que potser ha estat amagat i no me'n assabentat. Perquè abans, així com ara se'n parla molt i se'n diu molt i se sap i, millor que se sàpiga perquè es posi remei, potser llavors no es deia. Perquè segurament que matrimonis que potser l'home pegava a la dona han existit sempre, però el que passava llavors és que la dona tampoc tenia poder adquisitiu per poder separar-se. Ara tots els matrimonis han estudiat, tenen els seus diners, és molt diferent, però abans la dona no podia viure si se separava, ella depenia molt del marit. Per tant, potser es callava.

Coneixes d'algun cas què et fos proper?

No, tampoc.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que en tenies cap?

No, no vaig tenir educació sexual.

La teva mare et va aconsellar alguna vegada sobre les relacions amb els nois?

No, no, mai.

Alguna vegada vas pensar no tenir fills? O senties que ser mare era el teu destí?

No, perquè a mi els nens petits sempre m'han agradat. Ja em va agradar tenir els fills que vaig tindre.

Has utilitzat alguna vegada algun tipus d'anticonceptius? Per què?

No, perquè llavors estàvem com més... Tampoc en sabies massa i, clar jo vaig estar casada set anys abans que morís el meu marit, potser si hagués viscut més temps, potser sí que hauríem mirat. Perquè llavors es començava a parlar més de condons o dels DIUS i aquestes coses. Però abans tampoc se'n parlava i segur que molta gent feia servir.

Però així com ara se'n parla tant entre la joventut i tal, abans no.

Tens fills?

Sí, la Maria Àngels i el Llorenç.

El pare, va tenir algun tipus de 'vacances' per baixa de paternitat?

No, llavors donaven, em sembla, un parell o tres de dies per fer el registre i tot això però molt poc.

Com vas educar els teus fills entorn a les feines de la llar?

Han ajudat perquè, com de petits sempre m'han vist a mi a casa, sempre m'han ajudat. Si els hi he dit de fer alguna cosa, sempre l'han feta. També havien d'estudiar i, la meva filla que necessitava més temps per estudiar, l'he hagut de deixar estudiar. I el Llorenç li costava menys estudiar i també feia a casa i fer cosetes de la cuina també li agradava.

I sobre la seva sexualitat?

No, tampoc massa cosa. Perquè, mira, potser era un tema molt tabú, no estaven massa preparats per parlar-ne. No era com ara que és tot saber, perquè s'han de saber les coses i s'ha de prevenir, però abans si preguntaves alguna cosa i no sabien contestar et deien "Tu calla" i havies de callar.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí, vaig anar a treballar de dependenta a una botiga.

A quina edat vas començar a treballar?

Amb trenta i tants, quaranta. Perquè, quan em vaig quedar viuda, que és quan potser vaig poder anar a treballar a algun costat, no vaig voler perquè els meus fills eren molts petits i volia estar a casa amb ells. Llavors fins que ells no van ser grans no vaig anar a treballar.

Quan vas fer entrevistes de treball, et van preguntar alguna cosa que a un home no se li hagués preguntat?

No em van fer entrevista perquè em va donar la feina la mare d'un amic del meu fill que sabia la meva situació i, llavors, com ella treballava a aquesta botiga de roba i necessitaven una dependenta, m'ho va dir a mi.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

N'hi ha molta més de la què hi havia. Però igualtat, igualtat tampoc. Perquè, mira, la mateixa noia que té la mateixa carrera que un xicot, doncs aquest xicot li paguen més que a ella en la majoria de les empreses. I ara comença a haver-hi molta conscienciació d'això però abans no.

Que s'anirà arreglant, perquè les dones estan molt empoderades i tenen raó i hi ha moltes empreses on hi ha més igualtat.

Però, als governs mateixos, abans no hi havia ni una dona. Això de pensar que la dona tingués poder era puf! Impensable. I ara comencen a haver-hi bastantes.

Vas sentir parlar del moviment feminista o d'algun moviment a favor de la igualtat quan eres jove?

No. Nosaltres venim d'una Espanya molt franquista i on l'home manava.

Quines creus què són les mesures que han mancat o manquen sobre polítiques d'igualtat en la teva època?

Faltava molt de tot. Les noies, quan érem de la vostra edat, volíem estudiar, però molta gent no podia estudiar. Llavors aprenies un ofici o feies de perruquera o el que fos. Per exemple, jo quan sortia del cole anava a cosir amb una modista. A més a més, jo vivia en un poble apartat

i, llavors, tampoc era fàcil i les circumstàncies eren molt difícils.

Després de la guerra, per això, va quedar una Espanya molt empobrida, però hi havia molta feina i la persona que volia treballar a diversos llocs ho podia fer.

Llavors tot aquest benestar que esteu gaudint ara vosaltres s'ha anat construint des de la generació dels meus pares fins avui.

LUISA FERNÁNDEZ

La Luisa va néixer el 1934 a Arahál, Sevilla. Va viure amb els seus pares i els seus cinc germans fins que es va casar, que es va mudar a Alemanya amb el seu marit perquè ell havia trobat feina a l'estranger. Al cap d'uns anys, van tornar a Espanya però no a Andalusia, sinó a Barcelona, on actualment viu amb el seu marit i el seu fill petit.

¿Tu familia era religiosa? ¿Cómo seguís la religión?

Éramos católicos, pero no de ir mucho a la iglesia, íbamos cuando nos apetecía, pero, así diariamente no. También hacíamos la comunión y algún día nos confesábamos.

¿Tienes hermanos y hermanas?

Tengo tres hermanas mayores y dos hermanos menores.

Cuando vivíais todos juntos, ¿qué tareas hacíais cada uno en casa?

Cada uno trabajaba. Mis hermanas trabajaban en una fábrica de procesado de olivas, yo servía en casas y un hermano mío era albañil. Pero en casa cosas como cocinar y todo eso poco, porque como vivíamos en posguerra no había tampoco mucha comida que cocinar.

Entonces, ¿dirías que había alguna diferencia en el papel que tenías tú dentro de casa comparado con el de tus hermanos?

No, porque cuando fregábamos la casa lo mismo daba unos que otros. También

regábamos las plantas que teníamos en el patio; precioso todo, pues la mayor se dedicaba a eso con un palo y un cubo metálico.

Tu padre, ¿Qué hacía en casa? ¿Qué tipo de obligaciones tenía él dentro del hogar?

Mi padre era albañil. Cosas del hogar allí los hombres no hacían nada de la casa, lo hacía todo mi madre. Lo que ella tenía que comprar lo compraba y lo que tenía que guisar, lo guisaba ella. Nada más. Los hombres no iban a comprar ni nada, las mujeres eran las que iban a la plaza del mercado a comprar.

Cuando te casaste, ¿tu marido y tú adoptasteis los mismos papeles que tenían tus padres o hubo algún cambio? ¿Por qué?

Pues, cuando nos casamos, nos tuvimos que ir a Alemania por el trabajo de mi marido y él trabajaba y yo me quedaba en casa, porque resulta que yo ya iba embarazada de mi primer hijo y, entonces, era muy complicado entrar en

algún trabajo con mi estado, aunque yo hubiera querido trabajar.

¿Cuál era el papel de las mujeres viudas durante el franquismo?

Mi madre cuando se quedó viuda, que mi padre murió de cáncer el pobre, no recibió ninguna pensión ni nada como pasa ahora pero ella vivía muy bien porque se quedó a cargo de mis hermanas en el pueblo, entonces, a ella nunca le faltaba nada.

¿Presenciaste alguna vez algún tipo de violencia, tanto verbal como física, en tu entorno familiar cuando eras pequeña?

No, en mi casa no había eso. Mi madre vivía como una reina, nunca había violencia ni nada.

¿Conoces algún caso que te fuera próximo?

Pues una tía mía... Su marido le daba cada tanda... Pero eso era un caso porque decían que el hombre no era malo, solo que se emborrachaba y pegaba a la mujer, pero le pegaba cada paliza que la pobre... Entonces, a lo mejor un día que ella iba señalada le preguntaban "Fernanda, ¿qué te ha pasado?" y ella decía que se había caído. Pero fue a casa de mi abuela y le dijo que su marido le había pegado pero mi abuela lo único que le dijo fue "Bueno Fernanda, tú ya sabías que yo no quería que te casaras con ese hombre, porque sabía lo violento que era. ¿Qué quieres

que haga yo ahora?" y allí antiguamente ni separarse ni nada, entonces, ella decía que se había caído pero nosotras sabíamos que no.

¿Qué tipo de educación sexual tuviste, si es que tuviste alguna?

Educación ninguna, pero tampoco fui al colegio porque eran tiempos muy duros y éramos muy pobres.

¿Tu madre te aconsejó alguna vez sobre las relaciones con los chicos?

Aconsejar no, pero yo me acuerdo que cuando teníamos novio, mi hermana Micaela y yo salíamos juntas con los novios, íbamos a pasear los cuatro, porque éramos amigos y también porque no podíamos quedarnos solas con los novios. Yo me acuerdo que, a veces, después de pasear por el pueblo, calle arriba, calle abajo, nos poníamos un rato a hablar en el portal de mi casa y mi madre hacía "ejem", como tosiendo, y eso significaba que me tenía que ir ya para adentro.

Otro día también, iba yo con el novio paseando por la calle y me encontré a mi tía Manolita, entonces, nos quedamos hablando los tres y mi tía me dijo "Luisita, mira, mira, que viene tu padre" y mi padre estaba viniendo por la calle. Entonces, tenía que dejar al novio porque... no sé, ya ves tú, una tontería, estábamos hablando, pero teníamos que irnos para la calle contraria. Pero eso de que mi

padre viniera y estuviéramos allí no. Era como con respeto.

¿Tienes hijos?

Sí, tengo tres hijos y una hija.

¿Cómo les has educado entorno a los trabajos del hogar?

Mis hijos nunca han hecho nada en casa, pero ya cuando tuve a mi hija, que tenía las piernas llenas de varices, pues sí que ella me ayudaba en algo pero vamos, poca cosa.

¿Y sobre su sexualidad?

Nunca les he dicho nada. No era algo que se hablara tampoco.

¿El padre tuvo algún tipo de ‘vacaciones’ por baja de paternidad?

¿Qué fiesta le iban a dar? Él no tuvo ni un día de baja ni cosas de esas, pero yo tuve solo quince días cuando tuve al tercero, que fue cuando volvimos a España porque los dos primeros los tuve en Alemania que no trabajaba, pero cuando llegamos aquí sí que trabajé y me dieron dos semanas de baja, aunque me pareció muy poco.

¿Alguna vez pensaste en no tener hijos?

Yo siempre he querido tener hijos, yo sin hijos no me gustaba. Porque si no tienes hijos parece que es un poco triste, yo creo.

¿Has utilizado alguna vez algún tipo de anticonceptivos? ¿Por qué?

No, porque yo cuando era soltera no conocía esas cosas, no sabía que eso existía.

¿Trabajas o has trabajado alguna vez? Sí.

¿A qué edad empezaste a trabajar?

¿Cuál fue este primer trabajo?

Trabajé de sirvienta en casas del pueblo; limpiando, cocinando, planchando y cuidando a niños desde los dieciséis o diecisiete años hasta que me casé.

Después estuve una temporada en un sastre aprendiendo a coser y hacía pantalones, era pantalonera.

¿Alguna vez te sentiste obligada a dejarlo para tenerte que dedicar plenamente a la maternidad o al hogar? ¿Por qué?

Bueno, yo dejé mi trabajo cuando nos casamos, porque ya estaba casada y era lo que tocaba. Además de que nos fuimos a Alemania a vivir.

Actualmente, ¿piensas que hay igualdad de género en nuestro país?

¿Por qué?

Yo creo que el hombre hace mucho más para ayudar en la casa, sí. Claro, si trabajan los dos tiene que ayudar. Porque claro, todo eso de bañar a los hijos y cuidarlos eso era la mujer la que lo tenía que hacer.

¿Escuchaste hablar del movimiento feminista o de algún movimiento a favor de la igualdad cuando eras joven?

No, yo nunca escuché eso. No sabía que era feminista ni no feminista ni nada de eso.

¿Cuáles son las medidas que han faltado sobre políticas de igualdad durante el franquismo?

Antes había demasiado machismo, pero no se le decía, por lo menos en mi pueblo, que alguien era machista, no. Lo veías tan normal que el hombre no hiciese ni las faenas de casa, ni comprar, ni nada y que las mujeres tuvieran que coser, lavar y todo eso, que la vida era así, entonces faltaba eso; el cambio de mentalidad y llamar a las cosas por su nombre.

MONTSERRAT LÓPEZ

La Montse és una dona nascuda el 1973 a Barcelona que es va criar amb uns pares andalusos i envoltada de tres germans majors que ella. Actualment, viu a Cornellà de Llobregat amb el seu marit i les seves dues filles de disset i deu anys.

La teva família, és religiosa?

Jo no ho soc, però la meva família era catòlica no practicant i vaig fer la comunió i estic batejada. Els meus pares estan casats per l'església i, si per ells hagués sigut, jo també m'hauria casat per l'església i hagués batejat a les meves filles, però, com jo no soc creient, no ho he fet.

Tens germans o germanes? Quan vivíeu tots junts, quines tasques fèieu cadascun a casa?

Tinc tres germans grans, jo soc la petita. Els meus germans no ajudaven a les tasques, només si s'havia de comprar. Tota la resta ho fèiem ma mare i jo, fins i tot ordenar i netejar les seves habitacions.

Llavors, diries que hi havia alguna diferència en el rol que tenies tu dins de casa comparat amb el dels teus germans?

Sí, quan vaig créixer em sentia la seva minyona i pensava que no era just.

Alguna vegada et vas queixar als teus pares d'aquesta desigualtat?

Sí ho vaig fer, però eren les normes de casa meva, llavors no va servir de res.

Llavors, per què creus que hi havia aquesta diferència?

Per educació de la meva mare. On ella va néixer i l'educació que ella va tenir, ja que ella és andalusa i eren més conservadors que a Catalunya.

Què passava si no complies amb les obligacions que tenies dins la llar? Hi havia algun tipus de càstig o tenies l'opció de no fer-les si no volies?

No recordo un càstig concret, sinó frases de ma mare com "*Se lo diré a tu padre*", "*Ya verás cuando venga tu padre*", etc. i la sensació que les havia de fer *y punto*. A mesura que em feia gran discutia més amb ma mare però, igualment, les feia.

El teu pare, què feia a casa? Quin tipus d'obligacions tenia ell dins de la llar?

El meu pare deia "*que no se le caían los anillos*" si havia de fer quelcom, però va ser la meva mare qui el va relegar a fer només la compra.

Quan et vas casar, el teu marit i tu veu adoptar els mateixos rols que tenien els teus pares o va haver algun canvi?

Per què?

No, tot i que al tenir jo un horari de feina intensiu feia la gran part de la feina jo sola. Amb les nenes vaig reduir horari i, llavors, al tenir més temps, també faig més coses a la llar - extraescolars - visites mèdiques de les nenes...

Vas presenciar alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar quan eres petita?

No.

I alguna vegada has patit tu aquest tipus de violència?

No.

Coneixes d'algun cas que et fos proper?

La meva mare em va explicar que la meva tieta patia aquest tipus de violència per part del meu tiet, però no la vaig presenciar mai.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que en tenies cap?

Educació sexual a l'escola i també a través de llibres i pel·lícules.

La teva mare et va aconsellar alguna vegada sobre les relacions amb els nois?

No tinc present cap xerrada dels meus pares, però sí tinc el record de la frase del meu pare quan vaig sortir amb el primer xicot, que era de Bilbao, "*Té usará*

como una lavadora y aquí te dejará", o també el "*cuidadito*" o la insistència que ens caséssim el més aviat possible Ricard [el seu actual marit] i jo quan van veure que era seriós i va haver de viure a casa dels meus pares quan va començar a treballar a Barcelona, ja que ell és de Reus. Fins i tot ens deien que si ens casaven ens deixaven la seva habitació gran.

Alguna vegada vas pensar no tenir fills? O senties que ser mare era el teu destí?

Mai he sentit que hauria de tenir fills per ser dona, però sí volia tenir-ne perquè m'agraden els nens.

Has utilitzat alguna vegada algun tipus d'anticonceptius? Per què?

Sí, he sigut molt controladora i hem escollit els moments que volíem tenir fills.

Has tingut sempre un fàcil accés als anticonceptius?

Sí.

Tens fills?

Sí, tinc dues filles.

El pare, va tenir algun tipus de 'vacances' per baixa de paternitat?

Sí, amb la filla gran, que va néixer el 2006, va tenir tres dies i, amb la petita, nascuda al 2013 va tenir-ne quinze.

Com has educat a les teves filles entorn a les feines de la llar?

Intentem que participin a les tasques de la llar però no perquè siguin noies, ja que a casa no som masclistes.

I sobre la seva sexualitat?

Quan les meves filles eren petites i feien preguntes, les vaig respondre. A la meua filla gran, que ara té disset anys, sempre li he donat l'opció de parlar de les relacions i sempre li he recalcat que no només cal prevenir l'embaràs, sinó les malalties de transmissió.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí.

A quina edat vas començar a treballar?

Quin va ser aquest primer treball?

Vaig començar a treballar als dotze venent llibres de text a les escoles. Després, el primer amb contracte va ser als divuit a una botiga de joguines.

Algun cop et vas sentir obligada a deixar el teu treball per haver-te de dedicar plenament a la maternitat o a la llar? Per què?

No, però de reduir el meu horari sí. Perquè no teníem ajuda per cuidar de les criatures i vam decidir que seria jo la que agafaria reducció de jornada.

Dins de l'espai de treball diries que pateixes algun tipus de discriminació per ser dona?

No, però també és perquè la meua feina és majoritàriament ocupada per dones, llavors no sento discriminació per part de les meves companyes.

Quan vas fer entrevistes de treball, et van preguntar alguna cosa que a un home no se li hagués preguntat?

No, pel mateix motiu; contractaven gairebé només a dones.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

No, per diferents motius: en algunes llars per l'educació-cultura dels progenitors, en segons quines professions on la dona no arriba als càrrecs més alts o té menys sou, tampoc hi ha a l'hora d'encarregar-se o cuidar dels familiars (fills o pares grans) perquè, normalment, és la dona qui agafa la reducció d'horari per cuidar de les criatures.

Al final, la càrrega mental i física no sol estar ben repartida a la cuida dels fills ni a les tasques de la llar. Si vas a les reunions dels coles o els instituts la majoria d'assistents són mares i hi ha molts pocs pares, igual que a les consultes dels pediatres, per exemple. També s'ha de treballar el llenguatge que fem servir i encara hi ha violència de gènere.

Has acudit mai a una manifestació o a un acte feminista o que reivindicava algun tipus de dret per la dona? Per què?

No, perquè sóc poc participativa i no m'agraden les multituds.

Quines creus què són les mesures que han mancat o manquen sobre polítiques durant la teva joventut, és a dir, a la transició?

Per començar, la baixa per paternitat, que fa poc que la van ampliar, però durant la meva joventut i quan vaig tenir la meva primera filla, el 2006, el pare només tenia tres dies de baixa per paternitat, enfocant el cuidat del bebè a la mare que, no només s'havien de recuperar del seu part sinó que havien d'encarregar-se d'un nounat.

Després, una llei per equiparar els sous entre homes i dones que fan la mateixa feina, ja que, com a l'empresari no li interessa pagar baixes de maternitat, ni reduccions de jornada, ni permisos per

portar els fills al metge, això generarà que agafin abans a un home que a una dona per a un treball. Jo vaig tenir sort perquè, com soc fisioterapeuta, a la meva època era una feina dedicada a les dones i, per tant, aquestes qüestions no em van afectar a mi, però jo conec a dones que a les entrevistes els van preguntar si volien ser mares i, és clar, això genera una posició d'inferioritat, encara que elles estiguessin molt qualificades per la feina. A més a més, el fet d'encarregar a la dona el cuidat del fill, afecta al desenvolupament de la seva carrera professional, ja que, els homes que no cuiden dels fills habitualment ascendeixen més ràpid.

LOURDES HERRUZ

La Lourdes va néixer a Reus, Tarragona, el 1968. Ella vivia amb els seus pares i els seus tres germans petits; una nena i dos nens, però ara, amb cinquanta-cinc anys, viu amb la seva parella i la seva filla de setze anys.

La teva família, era religiosa? Com es seguia la religió?

No, no especialment. Com tothom a aquella època, anàvem a missa i fèiem la comunió, però perquè era el que la gent feia a l'època. Per exemple, a la *Nochebuena* la celebració era anar a la missa del gall, i era el que feia tothom.

Tens germans o germanes?

Sí, sóc la gran de quatre germans. Som dos noies i dos nois.

Quan vivíeu tots junts, quines tasques fèieu cadascun a casa?

Fèiem el llit i la nostra habitació. Les noies ho fèiem millor perquè érem més polides i, el que jo me'n recordo era que, quan la meva mare treballava - va deixar de treballar quan ens va tenir, però, quan érem més grans va tornar a treballar - ella treballava en torns a un hospital i de vegades estàvem sols a casa, llavors la meva germana i jo netejàvem la cuina i els nens no.

Llavors, diries que hi havia alguna diferència en el rol que tenies tu dins de casa comparat amb el dels teus germans?

Sí.

Per què creus que hi havia aquesta diferència?

No t'ho deien explícitament, és a dir, no et deien "ho has de fer perquè ets una nena" però s'esperava de tu. Si la meva mare arribava i la cuina estava bruta s'enfadava amb nosaltres, no s'enfadava amb els nens. Potser perquè eren més petits però...

La meva àvia, però, sí que t'ho deia amb paraules. Un dia, estàvem a casa i, al sofà estaven els dos germans estirats i, la meva germana i jo per casa fent coses i ens va dir "Corre que ve ta mare! Vinga va!" perquè tot estigués endreçat i, les noies teníem tot endreçat, però les habitacions d'ells no ho estaven. Aleshores vaig respondre "Nosaltres ja hem fet el llit" però la meva àvia ens va dir "No, però els dels nens estan per fer" i

jo vaig pensar "i?", perquè ells seguien estirats al sofà. Llavors ens va dir "Comportareu que en una casa amb quatre dones els xiquets es facin el llit?", és a dir, ella trobava que el normal era que, mentre ells estaven estirats al sofà, les germanes féssim el nostre llit i, a més a més el d'ells.

Alguna vegada et vas queixar als teus pares d'aquesta desigualtat?

No, jo crec que com a desigualtat no... Era com una cosa que no hi havia gaire a fer i que no feien i no sabien fer-ho. I això que em deia l'àvia em xocava, però em feia com gràcia. Home, jo no li vaig fer mai el llit als meus germans, però sí que em xocava allò d'aquelles formes de pensar. Però, clar, potser ho trobava normal perquè el seu germà estava treballant al tros, no estirat al sofà. Si el meu germà hagués treballat a la mina potser sí que li hauria fet el llit.

Què passava si no complies amb les obligacions que tenies dins la llar? Hi havia algun tipus de càstig o tenies l'opció de no fer-les si no volies?

S'enfadaven, però jo sempre he sigut de fer les coses.

El teu pare, què feia a casa? Quin tipus d'obligacions tenia ell dins de la llar?

El meu pare no feia res a casa. Bé, no és que no fes res, però ell no en sabia perquè a casa seva no li havien ensenyat de cuinar i tot això. Ell tenia uns menús que potser feia ell. Per exemple, la paella

dels diumenges sempre la feia ell, la truita de patates... Feia coses.

Jo crec que ell hi posava de la seva part, però ell no en sabia més. També és que ell treballava molt, arribava a casa a les deu, doncs ell no podia fer el dinar ni res, però el cap de setmana, aquests dinars de festa sí que els feia.

Quan et vas casar, el teu marit i tu veu adoptar els mateixos rols que tenien els teus pares o va haver algun canvi?

Per què?

Jo, a casa meva, crec que tenim les feines bastant repartides, però una mica cadascú fa el que li resulta més fàcil. El meu marit, per exemple, de cuinar no en sap res, no en té ni idea perquè a casa seva no li han ensenyat res. Llavors la neteja de la casa la fa ell, va a comprar, posa la rentadora, fa el llit, però el dinar ho faig jo. Però a mi no m'importa perquè m'agrada més cuinar que no pas netejar el vàter, diguéssim. Ho tenim distribuït als nostres gustos.

Vas presenciar alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar quan eres petita?

No, era bastant tranquil en aquest aspecte. Home, sí que la meva mare a vegades s'enfadava, el meu pare, sí. No tant entre ells però amb nosaltres, que ens renyaven per les males notes o alguna entremaliadura i tal, però no. El normal.

Coneixes d'algun cas què et fos proper?

Tampoc.

Clar, no ho sé. Jo no crec que les meves amigues ho haguessin patit, però no sé tampoc si m'ho haguessin explicat. Crec que abans les coses es quedaven una mica a casa, no hi havia aquesta consciència de denúncia. La gent era molt pudorosa amb les coses, cadascú a casa seva i no sabies les històries de la casa. Jo sí que sabia les intimitats de les meves amigues, però, si el seu pare els havia aixecat la mà, a mi això no m'ho deien.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que en tenies cap?

Jo me'n recordo que la meva mare es va comprar un llibre quan ja érem adolescents, *Mi cuerpo* o alguna cosa així, llavors explicava el cos humà, la reproducció i totes aquestes coses. Però allò de parlar-hi, no, perquè era un tema que feia com *corte* de parlar.

I també al cole ens havien fet classes de reproducció humana i tot això, però era un pim pam. I jo me'n recordo que totes ens petàvem a riure perquè eren temes que feien com això; gràcia. Eren temes tabús, llavors també s'ho ventilaven en un parell de classes i explicar-te tot això de mètodes anticonceptius ni parlar-ne, t'explicaven, doncs, això, la reproducció humana, la gestació i tot això.

Has utilitzat alguna vegada algun tipus d'anticonceptius? Per què?

Sí, perquè no volia tenir més fills.

Has tingut sempre un fàcil accés als anticonceptius?

Sí.

Tens fills?

Sí, tinc una filla de setze anys.

Com l'has educat entorn la seva sexualitat?

Intentem que no hi hagi temes tabú, parlant de les coses amb naturalitat. Home, jo una xerrada de sexualitat no, perquè crec que no cal, ja que ella té molta informació. Però intento transmetre-li confiança i que si necessita qualsevol cosa m'ho pot dir.

El pare, va tenir algun tipus de 'vacances' per baixa de paternitat?

El meu marit va enganxar unes però eren poques. No són les d'ara, no sé quines eren, però va ser la primera tongada de pares que van poder estar els primers dies a casa.

Alguna vegada vas pensar no tenir fills? O senties que ser mare era el teu destí?

No, jo sempre he pensat que seria una cosa que m'agradaria perquè m'agraden molt els nens.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí.

A quina edat vas començar a treballar?

Quin va ser aquest primer treball?

Vaig començar als divuit i treballava al banc a l'estiu, canviant monedes als turistes.

Algun cop et vas sentir obligada a deixar el teu treball per haver-te de dedicar plenament a la maternitat o a la llar?

No, no vaig sentir cap pressió a deixar-ho.

Dins de l'espai de treball diries que pateixes algun tipus de discriminació per ser dona?

No. Jo també he sigut una mica privilegiada perquè soc funcionària i els funcionaris jo crec que vivim una mica en una bombolla. Però, per exemple, la meva cunyada que té dos fills, cada fill li ha costat una feina. L'han despatxat directament per les baixes i les visites al metge i tal. No ho diuen directament, però troben la manera de fer-te fora i, ara que també és funcionària nota molt la diferència perquè nosaltres podem conciliar de veritat la vida laboral amb la vida familiar, com hauria de poder fer tothom. Són una mica privilegiats perquè si necessitem agafar hores per portar els nostres fills al metge, les agafem i no hem de donar més explicacions i això no passa a tot arreu.

Quan vas fer entrevistes de treball, et van preguntar alguna cosa que a un home no se li hagués preguntat?

Jo, com soc funcionària no vaig fer una entrevista de treball, sinó que vaig fer unes oposicions. Llavors jo no m'hi he trobat amb això, per això hi ha tantes dones funcionàries crec jo, perquè ets bastant igual. Tot i que haig de dir que jo ara treballo als serveis socials i totes les meves companyes són dones, però a mesura que pugues de nivell, als caps són tots homes, curiosament. I a la meua anterior feina, als serveis jurídics, passava igual; la majoria d'advocades de base eren dones, però els que ja tenien més poder eren homes tots i això està canviant una mica ara, però encara passa.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

No. Jo crec que és bàsicament per un tema econòmic. Les dones no tenen les mateixes oportunitats i, després, que per fer la mateixa feina no cobren el mateix normalment. Tenen més prestigi els homes, encara que està canviant. Per exemple, els xefs més famosos són homes quan tota la vida han cuidat les dones. Igual amb les modistes, les dones tota la vida han cosit, però els grans modistes sempre eren homes. I ara està canviant una mica, però sembla que si les feines les fan els homes tenen més prestigi.

Després també passa que les feines que agafen els homes estan més ben pagades que les que agafen les dones. Tot el que té a veure amb les cures, els serveis socials, l'ensenyament està menys ben pagat, però, les feines més tradicionalment masculines com les enginyeries i tal, feines més de ciències, estan millor pagades i més considerades socialment, és una cosa molt estructural.

Has acudit mai a una manifestació o a un acte feminista o que reivindicava algun tipus de dret per la dona?

Sí.

Com van ser aquests actes? Què es reivindicava?

Doncs manifestacions pel dia de la dona i tot això. També és que jo, on treballo ara als serveis socials, hi ha molta consciència de tot això.

Quines creus què són les mesures que han mancat o manquen sobre polítiques d'igualtat durant la transició?

Doncs, començaria pel repartiment de les feines a casa. Les cures tradicionalment se'n carregaven molt les dones, tant dels fills com dels grans, i això reduïa les possibilitats de poder treballar. Després, a escala educativa es donaven més

oportunitats d'estudiar als homes que a les dones.

Però el problema era que tot el sistema estava repartit així; les dones a casa i la cura de la família i els homes a treballar. O, si la dona treballava, era en feines que es consideraven menors o de cuidar dels altres. Les feines d'oficina eren pensades pels homes i ells eren els que viatjaven i es relacionaven mentre les dones estaven tancades a casa amb els fills.

El fet d'haver patit quaranta anys d'una dictadura molt conservadora ha enrederit el procés d'evolució de la societat i això encara ho estem patint i arrossegant. Si ens comparem amb altres països propers, com França o Alemanya, jo crec que és molt diferent la situació de la dona. Si et fixes en els països del nord d'Europa, vam anar a un congrés amb la feina i allà les caps són totes dones o moltes dones i ho veus en la manera en què et parlen i tot que allà ja fa temps que són caps i s'ho creuen que ho són. Les relacions amb els seus col·legues són de tu a tu i que tothom són professionals i és igual si ets dona o home. Aquí, jo crec que estem en el camí, però ens falta molt. Però no crec que sigui tampoc una qüestió només de polítiques, sinó de mentalitat.

ROSA GONZÁLEZ

La Rosa va néixer el 1971 a Cornellà de Llobregat, Barcelona. Ha viscut tota la seva vida a aquesta ciutat, abans amb els seus pares andalusos i els seus tres germans i, actualment, amb el seu marit i els seus dos fills de disset i nou anys.

La teva família, era religiosa? Com es seguia la religió?

El meu pare no, perquè, com a bon comunista de l'època, era ateu, però la meva mare sí era cristiana, però no practicant. No anàvem a missa ni res d'això, encara que em van batejar i vaig fer la comunió, però crec que va ser més per l'època, per moda de l'època, que per seguir la religió.

Tens germans o germanes?

Sí, tinc dos germans i una germana. Les noies som les grans i ells són més petits.

Quan vivíeu tots junts, quines tasques fèieu cadascun a casa?

Molt bona pregunta, què feia jo? Perquè, a casa meva la meva mare sempre ha sigut molt... Ella s'ha educat amb un altre tipus de conviccions, era una societat molt masclista i ella no ha sabut reconduir-lo. Potser amb el temps sí que ha canviat, però, jo que soc dels anys setanta, doncs, tota aquella època dels anys setanta, vuitanta i noranta encara no estava molt... Almenys a casa meva, no estava molt implantat el feminisme i,

llavors, els meus germans no feien pràcticament res. Feien el mínim necessari com fer el seu llit i poc més, la veritat.

Després, la meva germana tampoc feia res perquè va treballar aviat, des dels disset o divuit anys va decidir deixar els estudis i va començar a treballar.

Llavors jo, com era la que estava estudiant i tenia una mica més de temps, era l'única que ajudava a la meva mare. Encara que també ho feia per no deixar a la meva mare sola fent totes les coses per una família de sis.

Llavors, diries que hi havia alguna diferència en el rol que tenies tu dins de casa comparat amb el dels teus germans?

Sí, abismal.

Per què creus que hi havia aquesta diferència?

Perquè a la meva mare l'havien educat així. Ella havia tingut una educació molt masclista, tot i que no tenia germans, eren totes nenes. Però la meva àvia sempre ha sigut molt masclista i, llavors,

a la meva mare la van educar d'aquesta manera; l'home era qui treballava i la dona la que havia d'ajudar, encara que ella estudiés o fes alguna cosa era qui havia d'ajudar a casa.

A casa meva la dona tenia doble paper, havia de treballar o estudiar i, a més a més, havia d'ajudar a les feines domèstiques.

Alguna vegada et vas queixat als teus pares d'aquesta desigualtat?

Moltíssimes. Jo he sigut molt reivindicativa, m'he queixat molt i sempre he sigut la típica que deia "quan jo tingui fills això no ho penso fer a casa meva". Llavors, en aquell moment em queixava i ho deia, però mai van canviar les coses.

Què passava si no complies amb les obligacions que tenies dins la llar? Hi havia algun tipus de càstig o tenies l'opció de no fer-les si no volies?

No. A veure, s'enfadaven i tal, però càstig tipus "si no fas això no surts" no. Però els meus pares tampoc eren molt estrictes en aquest sentit, vull dir, tinc amigues que sí que les deien "Fins que no freguis la casa de dalt a baix no surts" però jo no era tan així. Jo ajudava a casa perquè jo no veia normal que ningú ajudés a una dona que tenia quatre fills, no perquè m'obliguessin.

Sí que és veritat que quan ma mare no estava, el paper de "mare" el tenia jo. Perquè ella em deia a mi que me'n

recordés de fer les coses dels meus germans.

El teu pare, què feia a casa? Quin tipus d'obligacions tenia ell dins de la llar?

Res, el meu pare res. Ell treballava i era delegat sindical d'una empresa molt gran, llavors es dedicava al treball plenament. Si ell es quedava sol a casa, no sabia fer-se res.

Quan et vas casar, el teu marit i tu veu adoptar els mateixos rols que tenien els teus pares o va haver algun canvi?

Per què?

No, va haver-hi canvi. Perquè, gràcies al fet que la persona amb qui m'he casat ha tingut uns pares que, a diferència dels meus, sí que han tingut una cultura menys masclista. El meu marit té una germana i, tot i això, tots dos estan educats de la mateixa manera i han ajudat el mateix a casa.

Vas presenciar alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar quan eres petita?

Violència masclista molta, però només verbal. A casa meva, per exemple, ens deien que havíem de parar taula "perquè érem noies" i coses així. Però això, per a mi, avui en dia sí que és una cosa que considero un tipus de violència verbal.

I alguna vegada has patit tu aquest tipus de violència?

Sí, al treball, a l'hora de sortir de nit pel carrer i patir per anar sola, quan algun noi

es ficava amb tu i tal, que gràcies a Déu està canviant a poc a poc, però jo això ho he patit.

Coneixes d'algun cas què et fos proper?

Sí, i bastants.

Per exemple, abans que nasqués el meu fill major, jo vaig estar un temps de supervisora en una empresa i hi havia una noia que sempre arribava tard, fins que un dia va venir amb un ull blau. I això es va tornar a repetir diverses vegades, però quan jo li preguntava ella deia que havia caigut i altres excuses, fins que ja vam veure que tants cops era impossible i llavors, vaig parlar amb ella i em va acabar confessant que la maltractaven, però va insistir en no dir res ni denunciar. Després, fa tres o quatre anys, també vaig conèixer el cas d'una companya de feina. Jo treballa en una organització que ajuda a combatre la marginació dels presos i els ajuda a reinserir-se a la societat i, una companya meva que és treballadora social, va venir un dia i li sortia sang per la boca. Quan li vaig preguntar què li havia passat, es va posar a plorar dient què li havia fet el seu nòvio. Justament aquest cas em va sorprendre molt perquè, és clar, ella és una noia que precisament treballa ajudant a canviar les conductes dels condemnats per violència de gènere, que té recursos per lluitar contra això, doncs, sorprenentment, ella era una víctima.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que en tenies cap?

Crec que a l'institut vam tenir classes de reproducció humana.

La teva mare et va aconsellar alguna vegada sobre les relacions amb els nois?

A veure, no m'aconsellava. Només em deia "No tinguis relacions perquè com vinguis embarassada et fem fora de casa!".

Has utilitzat alguna vegada algun tipus d'anticonceptius? Per què?

Sí, perquè no volia quedar-me embarassada.

Has tingut sempre un fàcil accés als anticonceptius?

Sí, perquè ja a la meva època tothom tenia un fàcil accés.

Tens fills?

Sí, tinc dos fills de disset i nou anys.

Com els has educat entorn a les feines de la llar?

No fan gaire cosa; el seu llit, endreçar l'habitació, posar i desparar taula, però poca cosa més perquè les tasques les tenim molt bé repartides entre el meu marit i jo.

I sobre la seva sexualitat?

Al meu fill petit, que té nou anys, encara no li he parlat de res, però el gran des de que és adolescent sempre li he dit que utilitzi preservatius a l'hora de mantenir relacions i li he brindat confiança perquè pugui parlar amb mi de qualsevol cosa

que ell necessiti, però no l'he dit gaire cosa més perquè no ho veig necessari, ja que ell té molta informació disponible sobre el tema.

El pare, va tenir algun tipus de 'vacances' per baixa de paternitat?

Quinze dies pels dos fills, crec.

Alguna vegada vas pensar no tenir fills? O senties que ser mare era el teu destí?

Moltíssimes. Jo sempre he sigut molt reivindicativa i deia que no anava a tenir fills ni m'anava a casar, encara que després mira, la vida canvia molt, coneixes a una persona, t'enamores i ja vols formar una família. Però no va ser tampoc una cosa molt buscada, sinó que si passava, passava i ja està.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí.

A quina edat vas començar a treballar? Quin va ser aquest primer treball?

Vaig estar donant classes de repàs a nens des dels disset, però, amb contracte, vaig començar abans d'acabar la carrera; amb vint-i-u més o menys.

Algun cop et vas sentir obligada a deixar el teu treball per haver-te de dedicar plenament a la maternitat o a la llar? Per què?

No. Però jo vaig agafar una excedència quan va néixer el meu fill gran perquè va tenir un problema i va estar ingressat dos o tres mesos, però va ser perquè jo vaig

voler; el meu marit i jo ho vam parlar i ho vam tenir molt clar que era una cosa consensuada i que vam parlar molt.

D'altra banda, després sí que és veritat que m'he agafat una jornada reduïda, però també una mica perquè he volgut jo.

Dins de l'espai de treball diries que pateixes algun tipus de discriminació per ser dona?

Sí, vaig estar un temps treballant a l'ajuntament i tenia un cap, que era bastant més gran que jo, i em deia que jo no pintava res al departament on estava treballant i que millor anés a casa seva a arreglar-li l'ordinador, que havia d'acompanyar-li a uns actes, però que no tenien res a veure amb la feina sinó que ell volia que l'acompanyés perquè els altres veiessin que anava amb una noia. Coses com aquestes, moltes.

Però, avui dia, ja no sento cap discriminació perquè treballo a una ONG i hi ha molta consciència sobre la igualtat de gènere. Fins i tot, totes les decisions de l'organització es prenen en assemblees i hi participen tant homes com dones.

Quan vas fer entrevistes de treball, et van preguntar alguna cosa que a un home no se li hagués preguntat?

I tant. Quan vaig acabar la carrera em van fer preguntes com si tenia parella, si tenia pensat ser mare, etc. I, a més a més, havies de posar foto al currículum i si ells consideraven que no eres

físicament agraciada tampoc et contractaven.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

No, penso que s'ha lluitat i s'ha aconseguit bastant, però encara queda camí.

Per exemple, encara hi ha llocs de direcció alts que continuen sent ocupats per homes.

Has acudit mai a una manifestació o a un acte feminista o que reivindicava algun tipus de dret per la dona?

Sí.

Com van ser aquests actes? Què es reivindicava?

He acudit a manifestacions en contra de la violència masclista i algun 8 de març.

Quines creus què són les mesures que han mancat o manquen sobre polítiques d'igualtat a la transició?

Totes. Era bàsicament l'educació, que també era generacional, però afectava tant l'educació de casa com a les escoles. Tot era completament masclista, llavors no deixaven a la dona tenir papers que predominessin, llavors no es deixava avançar.

NATALIA COMA

La Natàlia és una noia nascuda el 2006 a Cornellà de Llobregat, Barcelona. Com té setze anys, encara viu amb la seva família; la seva mare i pare i el seu germà petit de tretze anys.

La teva família, és religiosa?

Sí, són cristians i, encara que estic batejada i he fet la comunió, fa molt de temps que no anem a missa ni resem a casa nostra.

Tens germans o germanes? Quines tasques feu cadascun a casa?

Tinc un germà petit. Ell fa menys coses que jo, però els dos ajudem a casa posant i desparant taula, fent rentadores, netejant la nostra habitació...

Llavors, diries que ha alguna diferència en el rol que tens tu dins de casa comparat amb el del teu germà?

Sí, però és una diferència d'edat, ja que ell és més petit i, per tant, té menys responsabilitats.

Què passa si no compleixes amb les obligacions que tens dins la llar? Hi ha algun tipus de càstig o tens l'opció de no fer-les si no vols?

Si no les faig, potser s'enfaden, però només hi ha càstig de tant en tant. Normalment no em diuen res i si estic ocupada tinc l'opció de no fer-les.

El teu pare, què fa a casa?

Ell fa de tot a casa, les mateixes coses que la meua mare: cuinar, netejar, etc.

Has presenciat alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar?

He presenciat violència per part del meu tiet als meus cosins.

I alguna vegada has patit tu aquest tipus de violència?

No, no l'he patit mai.

Coneixes algun cas de violència masclista que t'hagi sigut proper?

No.

Quin tipus d'educació sexual has tingut, si és que has tingut cap?

He tingut mitjançant xerrades a l'institut i gràcies a ser membre de la XAJI; la xarxa activa de joves per la igualtat. Però els meus pares no m'han aconsellat mai sobre les relacions, no hem parlat mai del tema.

Alguna vegada has pensat en tenir fills? Vols tenir-ne? Per què?

Sí, hi he pensat i sí que en vull tenir, perquè vull donar vida a algú.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí, fa poc he començat a donar classes de repàs i l'any passat, amb quinze, vaig treballar ajudant en tallers amb nens petits al patronat de la meva ciutat.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

Penso que, encara que hi ha més igualtat que abans, no hi ha una igualtat plena, per culpa de la bretxa salarial, la violència masclista i algunes propostes que fan alguns partits polítics actuals, com VOX.

Has acudit mai a una manifestació o a un acte feminista o que reivindicava algun tipus de dret per la dona?

Sí, he participat en la manifestació del dia de la dona i actes feministes i per drets LGBTI que ha organitzat el meu ajuntament.

CAROLINA PLATEL

La Carol és una jove de 16 anys nascuda a Cornellà de Llobregat. Actualment, viu amb els seus pares, el seu germà de vint-i-quatre anys, la seva germana de divuit anys i els seus avis materns.

La teva família, és religiosa?

Sí i, encara que estic batejada i he fet la comunió, jo no practico el cristianisme. Tot i això, la meua família va a missa els caps de setmana i els meus avis van a reunions de grups cristians.

Tens germans o germanes? Quines tasques feu cadascun a casa?

Tinc un germà i una germana més grans que jo. La meua germana i jo ens alterem per fregar, parar i desparar taula, a més a més d'ordenar i netejar les nostres habitacions. El meu germà no fa cap de les tasques 'comunes' a casa, però és una qüestió d'edat, ja que, com ell és vuit anys més gran que nosaltres, té altres responsabilitats. Encara que cal dir que ell feia les mateixes coses que nosaltres quan tenia la mateixa edat.

Què passa si no compleixes amb les obligacions que tens dins la llar? Hi ha algun tipus de càstig o tens l'opció de no fer-les si no vols?

Mai s'enfaden ni em castiguen quan no les faig; només se'm queixen i, llavors, les faig.

El teu pare, què fa a casa? Quin tipus d'obligacions té ell dins de la llar?

Tota la resta de coses, igual que la meua mare.

Has presenciat alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar?

No.

I alguna vegada has patit tu aquest tipus de violència?

Sí, però al carrer. Hi ha hagut diverses ocasions on no m'he sentit segura caminant per la meua ciutat, sobretot si anava sola de nit. Un dia, per exemple, tornava de l'entrenament i vaig notar que un home em mirava molt i em perseguia. Per sort visc a prop del club perquè si no potser m'hauria passat alguna cosa.

Coneixes d'algun cas que t'hagi sigut proper?

Sí, tinc una amiga que la seva germana tenia una relació molt tòxica amb el seu exnòvio i, encara que jo no vaig

presenciar violència física, sí que en vaig veure de verbal. Avui dia aquest cas està en un procés judicial i ell té una ordre d'allunyament on no es pot apropar ni a ella ni a cap membre de la seva família.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que has tingut cap?

He tingut diverses xerrades a l'institut, però, a banda d'això, no he tingut cap tipus d'educació sexual.

La teva mare t'ha aconsellat alguna vegada sobre les relacions amb els nois?

No. Com encara no he tingut parella no em parlat d'aquest tema.

Alguna vegada has pensat en tenir fills? Vols tenir-ne? Per què?

Sí, vull tenir perquè vull educar a una personeta amb els meus valors i oferir-li un món millor.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Sí, vaig començar a fer taules de partits al meu club de bàsquet quan tenia dotze anys.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

No, hi ha molts aspectes a millorar. Per exemple, un tema que m'és proper, ja que sóc jugadora de bàsquet, és la discriminació que patim nosaltres a l'esport.

Has acudit mai a una manifestació o a un acte feminista o que reivindicava algun tipus de dret per la dona?

Sí, vaig assistir a una xerrada que donava una mosso d'esquadra al meu club de bàsquet on explicaven com actuar davant de situacions de violència masclista.

MARTINA ASENSIO

La Martina és una noia de disset anys, nascuda a Barcelona, que viu amb els seus pares i els seus tres germans a Cornellà de Llobregat.

La teva família, era religiosa? Com es segueix la religió?

No tota, la meva mare sí que ho és, però la resta no som religiosos. Ella tampoc és molt practicant, però acompanya a la meva àvia a l'hora d'anar a missa.

Tens germans o germanes? Quines tasques feu cadascun a casa?

Sí, soc la mitjana. Tinc dos germans menors i una major.

Ens ocupem cadascú de la seva roba, és a dir, posar-la a la rentadora i estendre-la, tirem les escombraries, parem i desparem taula, netejar la nostra habitació i, a vegades, posem i traiem el rentavaixelles.

Llavors, diries que hi ha alguna diferència en el rol que tens tu dins de casa comparat amb el dels teus germans?

No. Tot i que abans, quan era més petita, sí que ho pensava, ja que els meus germans eren més petits i no feien el mateix nombre de tasques que jo i la meva germana.

Alguna vegada t'has queixat als teus pares d'aquesta desigualtat?

Em vaig queixar quan era més petita, però ara penso que les tasques estan prou equilibrades entre tots.

Què passa si no compleixes amb les obligacions que tens dins la llar? Hi ha algun tipus de càstig o tens l'opció de no fer-les si no vols?

Si no faig les coses quan toca, els meus pares em castiguen sense sortir de festa.

El teu pare, què fa a casa? Quin tipus d'obligacions té ell dins de la llar?

Les mateixes que nosaltres, a més a més de cuinar els sopars.

Has presenciat alguna vegada algun tipus de violència, tant verbal com física, en el teu entorn familiar?

Sí, algun cop he presenciat violència verbal ja que la convivència a vegades és difícil sent tants a casa i discutim quan estem en desacord, però no violència masclista, sinó les típiques discussions entre germans o amb els pares.

I alguna vegada has patit tu aquest tipus de violència?

Sí.

Coneixes d'algun cas de violència masclista què t'hagi sigut proper?

No.

Quin tipus d'educació sexual vas tenir, si és que en tens cap?

Han vingut a fer alguna xerrada a l'institut, però la resta de coses han sigut autoaprenentatge.

La teva mare t'ha aconsellat alguna vegada sobre les relacions amb els nois?

No puc dir que m'han parlat de sexualitat a casa amb total normalitat, encara que la meva mare ens ha parlat algun cop i ens ha ofert, a mi i als meus germans, ajuda i consell sobre aquest tema sempre que ho necessitem.

Has utilitzat alguna vegada algun tipus d'anticonceptius? Per què?

Sí. Perquè hi he necessitat, ja que no vull quedar-me embarassada.

Has tingut sempre un fàcil accés a aquests anticonceptius?

Sí, però no des de casa, sinó mitjançant amics o el fàcil accés de comprar-ne a supermercats o al cap.

Alguna vegada has pensat en tenir fills? Vols tenir-ne?

Encara no ho sé, ja que mai m'hi he posat a pensar.

Treballes o has treballat alguna vegada?

Ara mateix no treballo, tot i que sí que he treballat fent de cangur i de professora d'anglès quan tenia setze anys.

Actualment, penses que hi ha igualtat de gènere al nostre país? Per què?

Penso que avui dia no hi ha una total igualtat, encara que els progressos al llarg dels anys són molt notables, per tant, seguint els passos fins arribar a l'actualitat en un futur es podrà construir una igualtat de gènere total.

Has acudit mai a una manifestació o a un acte feminista o que reivindicava algun tipus de dret per la dona? Per què?

Sí. He assistit a actes a Barcelona pel 8 de març, i van ser actes molt reivindicatius entorn la igualtat de la dona.

Perquè encara continuen existint certs factors que fan notar la desigualtat cap a la dona durant tots aquests anys i per a reivindicar els drets està molt bé participar en moviments comuns com aquest.

5. Conclusions

Després de l'estudi teòric i pràctic sobre el rol, els drets i les llibertats de les dones durant tres períodes polítics i històrics espanyols, es poden extreure les següents conclusions.

Per començar, es pot afirmar que el rol de la dona dins la societat espanyola ha experimentat un canvi dràstic en un període de temps molt breu: ha passat de ser un rol d'esclavitud a la llar i amb dependència del marit durant el franquisme a ser lliure, ja que, avui en dia, les dones espanyoles tenen eines per poder prendre les seves pròpies decisions amb total llibertat.

Aquest canvi ha sigut, sobretot, perquè les dones que únicament es dediquen a la llar i a la cura de les criatures s'han extingit i, al seu lloc, s'han establert unes dones treballadores, amb poder econòmic i independents de les seves parelles.

Per una altra banda, el franquisme va endarrerir dràsticament aquesta evolució per culpa d'una política basada en la religió que tenia com a objectiu restaurar la família tradicional cristiana. Si aquest mai hagués existit, actualment Espanya estaria molt més avançada en matèria d'igualtat de gènere, tal com ha passat en molts països europeus.

Però no només per això, sinó que, en censurar el pensament feminista i establint una educació masculista, va adoctrinar a moltes dones a pensar que el seu deure era mantenir content al marit. Per culpa d'aquest factor, la majoria d'aquestes noies, quan van tenir fills, van implantar aquests rols a casa seva, perquè desconeixien un altre camí.

Per tant, es pot afirmar que l'educació i la visibilitat del moviment són factors claus en la transformació social, tal com es pot veure si comparem la mentalitat de les dones entrevistades que van néixer a la dictadura i la següent generació.

Però, sobretot, és destacable que el moviment per l'alliberació de la dona, el feminisme d'avui dia, no va morir durant el mandat de Franco; es van continuar creant obres i associacions malgrat la censura. Sobretot, els últims anys d'opressió, les feministes tenien tantes ganes de reivindicar els seus drets que, només setze dies després del fi de la dictadura, van celebrar el primer acte feminista.

Un altre punt a destacar és la importància que va tenir el govern socialista de Zapatero per aconseguir drets a favor de la protecció de les dones, escoltant així les reclamacions feministes i creant el ministeri d'igualtat. Va ser el primer govern, després de la dictadura, que va complir l'article 14 de la Constitució del 1978.

Gràcies a aquest govern i al de Suárez, quasi totes les reclamacions de les primeres Jornades de la Dona han sigut legislades.

Tot i això, no es pot afirmar amb seguretat que hi ha una igualtat de gènere real al nostre país. A escala legal sí, però a la realitat no. Això és perquè encara no s'ha esborrat l'estereotip de maternitat i recau a la cura de les criatures a la mare, que en la majoria dels casos és la que es redueix la jornada per recollir els fills de l'escola, perquè hi ha encara molta violència de gènere i molts feminicidis, perquè els llocs de treballs amb més prestigi encara són dominats pels homes i, en definitiva, perquè les dones no senten i no creuen que tenen una llibertat plena.

Finalment, aquest treball m'ha servit per conèixer tots els patiments que han viscut les dones de les generacions anteriors, però, sobretot, per prendre consciència de tot el que han hagut de lluitar perquè jo, actualment, tingui els privilegis i els drets que tinc i, per tant, vull acabar de lluitar per les generacions següents i per aconseguir que les meves filles tinguin una igualtat real; sense por.

6. Bibliografia i webgrafia.

CABRÉ, M. Àngels. **El llarg viatge de les dones: Feminisme a Catalunya**. Barcelona: Edicions 62, 2020. ISBN 978-84-297-7837-3

MORADIELLOS, Enrique. **Las caras de Franco: una revisión histórica del caudillo y su régimen**. Madrid: Siglo XXI de España, 2016. ISBN 978-84-323-1821-4

GARCÍA SEBASTIÁN, María; GATELL ARIMONT, Cristina; RISQUES CORBELLA, Manel. **HB, Història**. Barcelona: Vicens Vives, 2016. ISBN 978-84-682-3605-6

HERNÁNDEZ HOLGADO, Fernando. **Memòria de la presó de dones de Les Corts. Barcelona 1939-1955** [en línia]. Gener 2017 <<https://www.presodelescorts.org/es/node/172>> [Consulta: 22 juliol 2023]

Paisajes de la historia [vídeo en línia]: **La Sección Femenina**. Madrid: RTVE, 2006. <<https://www.rtve.es/play/videos/paisajes-de-la-historia/>>. [Consulta: 23 març 2023]

PALOMAR S., Aitana **Un breve recorrido por la historia del feminismo** [en línia]. Març del 2023. <https://historia.nationalgeographic.com.es/a/breve-recorrido-por-historia-feminismo_17778>. [Consulta: 12 juny 2023]

Protocolos de Llei, vol 02/69. Llei sobre la capacitat jurídica de la dona i dels cònjuges, 19 de juny de 1934

Abel G.M. **Clara Campoamor** [en línia]: **una vida de lucha por los derechos de la mujer**. Març del 2023. <https://historia.nationalgeographic.com.es/a/clara-campoamor-vida-lucha-por-derechos-mujer_15092>. [Consulta: 14 juny 2023]

HUGUET PANÉ, Guiomar. **Frederica Montseny** [en línia]: **la primera mujer ministra de Europa**. Setembre 2021. <https://historia.nationalgeographic.com.es/a/frederica-montseny-primer-ministra-europa_17187>. [Consulta: 14 juny 2023]

ARRIERO RANZ, Francisco. **El Movimiento Democrático de Mujeres: De la lucha contra Franco al feminismo**. 1ª ed. Madrid: CATARATA, 2016 (Investigación y debate). ISBN: 978-84-9097-169-7

Universitat de Barcelona. **Movimiento Democrático de Mujeres (MDM)**. [en línia] <<http://www.ub.edu/ciudadania/hipertexto/evolucion/trabajos/0003/3/14.htm>>. [Consulta: 21 agost 2023]

Avanzando: boletín del Movimiento Democrático de Mujeres de Valencia, octubre 1975, núm 4-5. [en línea].<https://prensahistorica.mcu.es/es/catalogo_imagenes/grupo.do?path=3083830&posicion=1&presentacion=pagina> [Consulta: 20 juny 2023]

MARBAN GONZALEZ, Vanesa. **La mujer en el trabajo durante el franquismo** [en línea]. Octubre 2014. <<https://repositorio.unican.es/xmlui/bitstream/handle/10902/5874/MARBANGONZALEZ.pdf?sequence=1>>. [Consulta: 20 juny 2023]

SEGURA SORIANO, Isabel. **La lluita per l'oportunitat de viure: Les dones durant la Segona República, la guerra, el franquisme i la construcció de la democràcia** [en línea]. Abril 2010. <https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/exposicio_lluita_viure_cataleg.pdf>. [Consulta: 20 juny 2023]

MORENO SECO, Mónica. **Feministes. Dones de la Transició (1975-1983)**. [en línea]. Setembre 2022. <<https://archivodemocracia.ua.es/va/mujeres-transicion/feministes.html>>. [Consulta: 2 agost 2023]

NASH, Mary. "El moviment social del feminisme i la consecució de drets a la Transició". A: PALOU-LOVERDOS, Jordi. **Temps i espais de memòria: la transició democràtica a Catalunya**. Núm. 01. Barcelona: Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, Desembre 2013, p. 40-44.

Institut Català de les Dones. **Origen del Dia Internacional de les Dones** [en línea]. Novembre 2016. <https://dones.gencat.cat/ca/detalls/Article/origen_dia_internacional>. [Consulta: 9 agost 2023]

HUGUET PANÉ, Guiomar. **El origen del 8 de Marzo como Día Internacional de la Mujer** [en línea]. Març 2023. <https://historia.nationalgeographic.com.es/a/el-origen-del-8-de-marzo-como-dia-internacional-de-la-mujer_12468>. [Consulta: 9 agost 2023]

Centro de Investigaciones Sociológicas. **Año Internacional de la Mujer 1975**. [en línea]. <https://www.cis.es/cis/opencms/ES/NoticiasNovedades/InfoCIS/2023/Axo_Internacional_Mujer_1975>. [Consulta: 9 agost 2023]

Ley 16/1970, de 4 de agosto, sobre peligrosidad y rehabilitación social. BOE, 6 d'agost de 1970, núm. 187.

Real Decreto de 24 de julio de 1889, **por el que se publica el Código Civil**. Gaceta de Madrid, 25 abril 1958, núm. 206.

LEE ALEXANDER, Kerri. **Feminismo: La Segunda Ola**. [en línea]. Juny 2021 <<https://www.womenshistory.org/exhibits/feminismo-la-segunda-ola>>. [Consulta: 14 agost 2023]

Elaboración y aprobación de la Constitución Española de 1978. [en línia]. <<https://app.congreso.es/consti/constitucion/elaboracion/index.htm>>. [Consulta: 15 agost 2023]

Constitución Española. BOE, 29 de desembre de 1978, núm 311.

RUBIO JUAN, María. **La figura de la mujer en el cine español (1975-2000).** [en línia] <https://premisrecerca.uvic.cat/sites/default/files/webform/3cd5017131c3a0652bccc19316363bbd36cdae18_TR.pdf>. [Consulta: 22 agost 2023]

ROBLES, José María. **Lo que aprendimos (en el cine) de los 80.** [en línia]. El Mundo, gener 2017. <<https://www.elmundo.es/papel/pantallas/2017/01/13/58763ca422601d18218b46ad.html>>. [Consulta: 22 agost 2023]

PEDREIRA, Susana; LÓPEZ, Diana. **Com hem canviat: així vivien les dones en els anys 90** [en línia]. Madrid, agost 2019. <https://www.ondacero.es/programas/un-alto-en-camino/audios-podcast/viaje-por-90_2_01908245d612bd30cf291070b5ccf01.html>. [Consulta: 22 agost 2023]

CRESPO GARAY, Cristina. **Los avances en la igualdad de la mujer en España desde 1975.** [en línia]. Març 2022. <<https://www.nationalgeographic.es/historia/2022/03/los-avances-en-la-igualdad-de-la-mujer-en-espana-desde-1975>>. [Consulta: 24 agost 2023]

Nacions Unides. **Conferencias** [en línia]: **Mujeres e igualdad de género.** <<https://www.un.org/es/conferences/women>>. [Consulta: 25 agost 2023]

Nacions Unides. **Informe de la Conferencia Mundial del Año Internacional de la Mujer.** Mèxic, 19 de juny 1975.

Tratado de Amsterdam por el que se modifican el tratado de la unión europea, los tratados constitutivos de las comunidades europeas y determinados actos conexos. 10 novembre de 1997, Diario Oficial de las Comunidades Europeas, núm C 340

MORENTE, Antonio. **25 años del asesinato de Ana Orantes, la mujer que puso rostro a la violencia machista: “Su testimonio hizo caer muchos velos”.** [en línia]. Novembre 2022. <https://www.eldiario.es/andalucia/25-anos-asesinato-ana-orantes-mujer-puso-rostro-violencia-machista-testimonio-hizo-caer-velos_1_9740149.html>. [Consulta: 25 agost 2023]

FERNÁNDEZ, Dámaris. **Muere María Fernández** [en línia]: **“Se acabó”, el himno feminista adelantado a sus tiempos que llega hasta hoy.** Setembre 2023. <https://www.larazon.es/cultura/musica/muere-maria-jimenez-acabo-himno-feminista-adelantado-sus-tiempos-que-llega-hoy_2023090764f973777caa7b0001afa152.html>. [Consulta: 7 setembre 2023]

ALONSO, Marita. **Muere María Jiménez, la voz de la resiliencia y el indomable azote folclórico a la violencia de género.** [en línea]. Setembre 2023. <<https://www.elle.com/es/living/ocio-cultura/a45030968/muere-maria-jimenez/>>. [Consulta: 7 setembre 2023]

Llei Orgànica 2/2010, de 3 de març, **de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntária del embarazo**, BOE, núm 55, de 4 de març de 2010.

Llei Orgànica 1/2023, de 28 de febrer, **por la que se modifica la Ley Orgánica 2/2010, de 3 de marzo, de salud sexual y reproductiva y de la interrupción voluntaria del embarazo**, BOE, núm 51, de 1 de març de 2023.

ARRUZZA, Cinzia; BHATTACHARYA, Tithi; FRASER, Nancy. **Manifest: Feminisme per al 99%**. Barcelona: Tigre de Paper, 2019. ISBN 9788416855414

GABRIELE, Jen. **¿Quién es Lidia Falcón?**. [en línea]. Febrer 2012. <<https://acceso.ku.edu/unidad2/almanaque/falcon.shtml>>. [Consulta: 20 setembre 2023]

Delegación del Gobierno contra la Violencia de Género. **Víctimas mortales por Violencia de Género** [en línea]: **desde el 1 de enero de 2003 hasta el día de hoy.** <<https://violenciagenero.igualdad.gob.es/violenciaEnCifras/victimasMortales/fichaMujeres/home.htm>>. [Consulta: 25 setembre de 2023]

SINI, Rozina. **How 'Me Too' is exposing the scale of sexual abuse.** [en línea]. Octubre 2017. <<https://web.archive.org/web/20171107130802/http://www.bbc.com/news/blogs-trending-41633857>>. [Consulta: 26 setembre de 2023]

BORRAZ, Marta. **El destape de Amaral o por qué mostrar las tetas cuando 'no toca' sigue desafiando al patriarcado.** [en línea]. Agost 2017. <https://www.eldiario.es/sociedad/destape-amaral-mostrar-tetas-no-toca-sigue-desafiando-patriarcado_1_10445204.html>. [Consulta: 26 setembre 2023]

BARQUILLA, Gonzalo. **Irene Montero, en Informativos Telecinco: "Soy muy consciente del dolor de las víctimas con las decisiones judiciales de bajadas de penas".** [en línea]. Febrer 2023. <https://www.telecinco.es/noticias/espana/20230201/irene-montero-ministra-igualdad-entrevista-informativos-telecinco-be5ma_18_08613330.html>. [Consulta: 30 setembre 2023]

Llei Orgànica 10/2022, de 6 de setembre, **de garantía integral de la libertad sexual**, BOE, núm 215, de 7 de setembre de 2022.

Llei Orgànica 4/2023, de 27 d'abril, **para la modificación de la Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, en los delitos contra la libertad sexual, la Ley de Enjuiciamiento Criminal y la Ley Orgánica 5/2000, de 12 de enero, reguladora de la responsabilidad penal de los menores**, BOE, núm 101, de 28 d'abril de 2023.